

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická Fakulta

Katedra Teorie Kultury

Bakalářská práce

Martin Gregor

Recyklace odpadů jako posun směrem
k environmentálnímu myšlení?

Can We Consider Recycling of Wastes as a Shift in the Environmental
Consciousness?

Vedoucí Práce:

Praha 2014

PhDr. Miloslav Lapka, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Veškeré prameny jsou citovány dle citační normy APA.

V Praze dne 8. srpna 2014

.....

Martin Gregor

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Miloslavu Lapkovi, CSc. za přínosné diskuze a vedení mé práce. Dále pak PhDr. Janu Vávrovi, Ph.D. za poskytnutí pomoci při zpracování statistické analýzy a kolektivu knihovny ekologického centra Toulcův Dvůr, za zapůjčení mnoha literárních zdrojů. Neméně významné poděkování patří také rodičům a mým nejbližším za trpělivost a podporu během celé doby trvání mého studia.

Klíčová slova:

Odpady, Recyklace, Životní prostředí, Environmentální myšlení, Environmentální společnost, Udržitelnost.

Key words:

Wastes, Recycling, Environment, Environmental Consciousness, Environmental society, Sustainable development.

Abstrakt

Tato bakalářská práce sleduje fenomén třídění odpadů z kulturologické perspektivy, nikoliv však z ekologického, technologického či logistického hlediska. Prostupujícím prvkem celé práce je tedy pojem kultury. Kulturu autor v této práci chápe a užívá jako abiotický systém adaptace společnosti k životnímu prostředí. Nosným tématem celé studie je postoj a pozice úrovně environmentálního myšlení v naší společnosti. Práce pomocí multidisciplinární analýzy hledá odpověď, zda se dá vzestup a popularizace současného fenoménu třídění odpadu považovat za indikátor kulturní změny resp. posunu společnosti směrem k pro-environmentálnímu myšlení. Klíčovou částí práce je pak případová studie hodnotící vliv sociálních a demografických vlivů na úroveň a projevy environmentálního myšlení. Základem je komparace úrovně tohoto myšlení a jeho projevů u obyvatel města a vesnické lokality.

Abstract

This bachelor's thesis analyses the phenomenon of recycling waste from the culturological perspective, but not from the ecological, technological or logistical point of view. Pivotal element of the whole work is a conception of culture. Culture in this thesis is understood and used as abiotic system of adaption of our society to the environment. The main topic of the whole study is the attitude, and position of the level of environmental consciousness in our society. This study – with a help of multidisciplinary analysis – looks for an answer whether rise and popularization of contemporary waste sorting can be considered as an indicator of cultural change, respectively to move the society towards pro-environmental consciousness. A key part of the thesis is a case study evaluating the influence social and demographic impacts on the level and manifestations of environmental consciousness. This study is based on a comparison of the level of mentioned kind of consciousness between the city inhabitants and village locations.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Člověk a příroda	8
2.1. Historie	9
2.2. Antropocén	9
2.3. Environmentální problémy	10
2.4. Udržitelný rozvoj.....	11
2.5. Společenská změna	12
3. Ekologická krize	13
3.1. Kultura jako adaptivní systém	14
3.2. Regulace problémů	15
3.3. Změna ve vnímání přírody.....	17
3.4. Měřitelnost změn.....	17
3.5. Environmentální společnost	18
4. Environmentální chování	19
4.1. Charakteristika životního stylu (Město/Venkov)	20
4.1.1. Městský způsob života	21
4.1.2. Venkovský způsob života	21
4.2. Jednotlivec, sociální skupina a žebříček hodnot.....	22
4.3. Konzumní kultura	24
4.4. Psychologická hlediska	26
4.4.1. Sociální psychologie	27
4.4.2. Postoje a chování	27
4.5. Sociální vlivy	28
4.6. NEP (Nové environmentální paradigma).....	30
5. Odpady a společnost	31
5.1. Historie	31
5.2. Nakládání s odpady	33
5.3. Odpadové statistiky	33
5.4. Odpadové hospodářství	35
6. Výzkumná část	38
6.1. Hypotézy	38
6.2. Metodika sběru dat	38
6.2.1. Výběr lokalit	38
6.2.2. Výběr vzorku	39
6.2.3. Dotazník	41
6.3. Statistická analýza	43
6.4. Interpretace výsledků výzkumu	43
7. Závěr	50
8. Seznam literatury	51
9. Seznam obrázků, tabulek a grafů	53
10. Přílohy	54

1. Úvod

Pozice environmentálních problémů se v posledních několika desetiletích dostává stále častěji do hledáček zájmů nejen odborníků, ale i široké veřejnosti. Naše společnost se potýká se stále narůstající hrozbou katastrof, způsobených špatným zacházením člověka se životním prostředím. Nadměrné množství lidí na planetě a nešetrné zacházení s ní, jako je přílišná spotřeba elektrické energie, či nesmyslné plýtvání neobnovitelnými zdroji začíná dosahovat kritické hranice a začíná být pro současnou společnost počátkem konce existence celého lidstva. Z tohoto důvodu se stále častěji hovoří o ochraně životního prostředí a nutnosti celospolečenské změny – posunu lidstva směrem k tzv. pro-environmentální společnosti. Současně můžeme sledovat některé organizace, ale i jednotlivce, kteří se snaží, někdy až extrémním způsobem, o ochranu životního prostředí a jakýsi návrat do dob, kdy byl člověk se životním prostředím úzce spjat, a vnímají hodnoty v přírodě uložené. Jakou pozici pak ale zastávají jevy a činnosti jako jsou Bio-potraviny, nejrůznější Eko produkty, ale především stále se zvyšující zájem o třídění odpadů? Lze tyto jevy považovat za určitý indikátor výše zmíněné společenské změny? Nebo jde pouze o trendovou záležitost?

Tato bakalářská práce je zaměřena právě jeden z uvedených fenoménů - zvyšující se míry třídění odpadu a jeho pozici ve společnosti. Pomocí výzkumu se snaží najít odpověď na otázku, zda se konkrétně v tomto případě jedná o změnu naznačující pro-environmentální posun společnosti či pouhý trend, tedy uměle okolím navozenou, moderní a pomíjivou záležitost. Volba tématu práce vychází z mého osobního zájmu v oblasti životního prostředí a vlastních pracovních zkušeností, související právě s tříděním odpadu a environmentálním vzděláváním.

Cílem této práce je pomocí kulturologického přístupu popsat postoje a chování respondentů v oblasti environmentálních otázek. Zjistit míru sociálních vlivů na jejich posun, který by byl prospěšný pro životní prostředí a vedl k možné kulturní změně.

2. Člověk a příroda

Člověk významně ovlivňuje své okolí, ovšem v porovnání s ostatními druhy je svým působením nesrovnatelně přesahuje. Například jeden z mnoha českých současných autorů, zabývajících se tématem vlivu člověka na životní prostředí, uvedl ve své publikaci obecně známý fakt, že činnost člověka ve vztahu k přírodě (druhům, energiím, surovinám atd.) představuje v současné době tak silný faktor, že je považována spolu s přirozenými disturbancemi (katastrofy, výbuchy sopek, zemětřesení, klimatické změny) za jeden z nejzásadnějších a nejsilnějších vlivů na naši planetě (Mezřický, 2005).

Je mnoho organizací, jednotlivců a skupin, které existenci krize klimatu popírají. Popírají buď přímo zásadní vliv člověka, či důsledky, které naše současné chování životnímu prostředí celé planety přináší. Nejčastěji se při tomto tvrzení opírají o vliv technologického rozvoje a znalostí či možností, které dokážou např. v následujících letech nahradit mnohé vyčerpané neobnovitelné zdroje. Kapitalismus a současný nastavený ekonomický systém trpí však částečnou slepotou. Ekonomie, jako nástroj, nám sice přináší nové možnosti (rozvoj vědy a techniky nevyjímaje), ale zároveň nám deformuje náš vztah ke světu, protože se příliš spoléháme na schopnosti tímto systémem zprostředkované a dle jeho možností se mění i naše uvažování a hodnoty (Gore, 1994).

Již dlouhé roky lze sledovat tento boj, nicméně čas pro planetu zastavit nelze a zároveň s rozvojem technologií jde ruku v ruce zrychlující se tempo ničení. *„Vztah mezi lidskou civilizací a Zemí prošel radikální změnou vlivem společného působení faktorů, jako jsou populační exploze, převratný rozvoj techniky a neochota přiznat si, jaké následky naše činy budou mít. Doslova všude na zeměkouli – na souši i ve vodě, v létajícím ledu a mizícím sněhu, za veder i v období sucha, v oku hurikánů či v slzách uprchlíků – nacházíme další nepopíratelné důkazy, že přírodní cykly procházejí podstatnými změnami“.* Gore (2006, p. 8). Autor považuje krizi klimatu a způsoby a kroky jejího řešení za výzvu, nikoli však politickou, ale výzvu morální a duchovní. Ochrana životního prostředí a šetrné využívání zdrojů, jež nám planeta skýtá, v zájmu zachování stavu pro generace po nás, vlastní „omezení se“, to je věc, která se dnes „příliš nenosí“. Dnešní rozvinutý svět vede lidi již od malých dětí k samostatnosti a učí je, jak být úspěšný a jak mít všechno a hned. Ve školství i v rodinách samotných často chybí snaha o prohlubování hodnot, které by vedly již od dětství k chuti a ochotě omezit vlastní pohodlí a lenost, a to navrch v zájmu generací, které přijdou dlouho

po nás. Míru devastace přírody umocňuje nadměrná spotřeba a náročnost bohatých obyvatel, zoufalství a nedostatek uspokojení základních potřeb obyvatel nejchudších (Winter, 2009).

2.1. Historie

Zásadní změny ve způsobu využívání přírody se datují deset tisíc let zpět. Byly to změny ve využívání krajiny tzv. Land-use.

Významné posuny v koncentracích skleníkových plynů se datují až do 18. století (Mezřický, 2005).

Držitel Nobelovy ceny za chemii 1995, autor pojmu antropocén – éra člověka, Paul Crutzen spolu s dalšími autory se shodují, že zásadním obdobím, kdy vliv člověka tzv. „přerostl normu“, je vynález parního stroje v roce 1784 (Crutzen in Mezřický, 2005).

Dále by se za onu pomyslnou umělou hranici dala považovat Velká francouzská revoluce a období konce baroka ve střední Evropě (Cílek, 2010). Od této doby se toky materiálů a energií prakticky vyrovnaly s geologickými procesy. Éra člověka ovlivňuje životní prostředí a nutně vyvolává řadu změn v jeho fungování.

2.2. Antropocén

Již dlouhou dobu si tedy uvědomujeme, že náš druh spolehlivě ovládl a změnil většinu ekosystémů na Zemi. Bohužel však také víme, že nedokážeme žádný z ekosystémů navrátit do původního stavu či jej znovu vytvořit – viz projekty Amerických vědců jako třeba Biosféra II (Allen, 1991).

Tím se potvrdilo, že jediný systém, ze kterého dokážeme získávat energii, rozbíhat funkční koloběhy látek a recyklovat odpady, je celá planeta jako taková.

Z pohledu dnešních vědců jsme jako lidstvo překročili geologické období holocénu a již zhruba dvě století žijeme ve zcela novém, specifickém období, které můžeme nazývat Antropocén (Vácha, 2012).

Crutzen in Mezřický (2005) uvádí, že rychlost těchto změn je daleko větší, než rychlost změn přírodní variability, a tudíž planeta ztrácí schopnost se s těmito disturbanty vyrovnat.

Nejsilnější vlivy působí na planetu a životní prostředí v posledním století, kdy došlo k celé řadě změn, především v souvislosti s extrémním nárůstem průmyslové výroby. Jako příklad nám poslouží snadno sledovatelné a měřitelné hodnoty produkce chemikálií. Lidé

vyrábějí a využívají nesmírné množství nových chemických látek, objevují se v řadě účinných preparátů, výrobků, materiálů, obohacených potravin, léčiv atd.

“Dle údajů Evropské komise se globální produkce chemikálií zvýšila z jednoho milionu tun v roce 1930 na 400 milionu tun v roce 2001” Strunecká (2012, p. 13).

Pokud hovoříme o změnách ve vývoji přírody na úrovni druhů, společenstev, změn toků energie a materiálů, chemikálií atd., je zde celá řada měřitelných prvků, které tyto změny dokazují (koncentrace CO₂, úbytek biodiverzity druhů, chemizace půd).

2.3. Environmentální problémy

V současné době jsou environmentální problémy spojovány spíše s globálními klimatickými změnami, úbytkem druhové rozmanitosti biosféry či ztenčené ozonové vrstvy. Tyto problémy se staly jakýmsi symbolem současné ekologické krize. Jde však pouze o důsledky skutečných problémů, které je třeba vymezit a následně pochopit, pokud chceme nastalou situaci řešit. Hlavní příčiny těchto problémů jsou opět nepřímým dílem nebiologické složky planety.

Za tyto hlavní příčiny environmentálních problémů můžeme pokládat člověka samotného. Podle Mezřického (2005) můžeme v zásadě vymezit dva hlavní problémy:

- V první řadě můžeme hovořit o změně vzorců potřeb, které se spolu s kumulativním vývojem lidstva rozšiřují a prohlubují. S uspokojováním těchto potřeb je zaznamenán nárůst spotřeby energie, přírodních zdrojů a fosilních paliv, což má logické vyústění v globálních environmentálních problémech.
- Druhým aspektem je neustále se zvyšující populace, která v posledních několika desítkách let zaznamenala obrovského nárůstu, na který Země není uzpůsobená, a tak v souvislosti s devastací a zabíráním ploch v krajině dochází k dalším z problémů, jako je například nedostatek potravin v konkrétních místech planety (Mezřický, 2005).

Stejně jako na již uváděném příkladu narušení koloběhu množství látek a energií, viz například změna v množství produkce chemikálií, můžeme především na růstu lidské populace poukazovat na probíhající změny na planetě.

Počty našich předků v jednotlivých obdobích byly zjištělné z historických pramenů či archeologických nálezů. Jedné miliardy jedinců dosáhla populace až na přelomu 18. a 19. století. Během dvou století (19. a 20. století), přibýlo na planetě pět miliard lidí. Jaký bude

další vývoj populace, je otázkou různých predikcí. Jisté však je, že zatím populace a její nároky nekontrolovatelně rostou.

„Již od 50 let 20. století zaznamenávala věda znepokojivé poznatky o důsledcích lidských aktivit pro přírodu“ Mezřický (2005, p.27). Od tohoto období bylo téma rozebíráno na různých konferencích a v různých publikacích: Mlčící Jaro 1962, Meze Růstu 1972 (viz kapitola o Trvale udržitelném rozvoji), Naše společná budoucnost 1987. Právě poslední zmiňovaná zpráva Naše společná budoucnost byla základním kamenem pro vznik pojmu Trvale udržitelného rozvoje.

2.4. Udržitelný rozvoj

S částečnou odpovědí na otázku ohledně cesty, kterou by se společnost měla vydat, tak, aby zachovala většinu ekonomických i sociálních „výhod“ postmoderního světa a zároveň dospěla k šetrnému chování vůči životnímu prostředí, můžeme nalézt v tzv. udržitelném rozvoji – z ang. Sustainable development. Vznik modelu udržitelného rozvoje můžeme sledovat již v 70. letech 20. století v činnostech tzv. Římského klubu, jenž se dostal do povědomí veřejností díky studii nazvané Meze Růstu – Limits to Growth). Studie založená na počítačové simulaci vývoje společnosti a jejího dopadu na životní prostředí do roku 2100, poukázala na bezprostřední nebezpečí vyplývající z nevhodného globálního růstu. Studie prokázala, že již v 21. století dojde k nevratným změnám, které budou mít za následek postupnou likvidaci života na Zemi. Podstatné pro výsledek práce Římského klubu je ustanovení a definice pojmu Udržitelného rozvoje Světovou komisí pro životní prostředí a rozvoj v roce 1987 (Meadows, 2004).

Neméně podstatným mezníkem je pak konference Summit země v Rio de Janeiru, probíhající v roce 1992, kde se schválil plán na realizaci a aplikaci trvale udržitelného rozvoje. Vymezení a definice se poté rozšířila o několik dalších pojmů, jako jsou například udržitelnost, udržitelná výstavba, udržitelná spotřeba apod. (Anonymous 1, 2008).

V českém zákoně o životním prostředí je definice udržitelného rozvoje v tomto znění: Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů (Zákon č. 17/1992 Sb.)

Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.

2.5. Společenská změna?

Postupně zvyšující se zájem o přírodu a výzkum negativních jevů, které má lidská civilizace na svědomí, zvýšil zájem politiků, nevládních organizací a občanských iniciativ, které začaly pracovat na výrazné ochraně životního prostředí.

Kromě různých organizací, státních i nevládních, se o své životní prostředí začíná více zajímat i člověk sám, jako jednatel, hledající způsob života vyhovující jeho rostoucím požadavkům. Jednou z jeho potřeb je též nárok na život ve zdravém prostředí a uspokojení „nahlodávajícího“ pocitu osobní odpovědnosti za využívání zdrojů a jeho omezení v rámci udržitelného rozvoje člověka, lidstva a planety.

Pozvolné tendence k posunu od *„Člověka, který si o sobě myslí, že je ozdobou stvoření a pánem tvorstva, ale chová se ve světě jako slon mezi porcelánem“* Kohák (2011, p. 15) k člověku, který nevnímá okolní přírodu jako sluhu, ale jako partnera, lze dokládat i na rozvoji různých multi-disciplinárních věd v oborech psychologie, sociologie, biologie, antropologie, ekologie atd.

„Pojetí Gaii, jako živé planety je pro mne základem koherentní a praktické ekologie, která jde proti přetrvávajícímu přesvědčení, že Země je náš majetek, pozemek, který tu je proto, aby ho lidstvo využívalo ku svému prospěchu“ Lovelock (2008, p. 159). Autor uvádí ve své publikaci pojednání o postavení a úloze lidstva v planetární historii. V knize upozorňuje na široce rozšířené vnímání planety, jako našeho majetku, který tu spravujeme. Odsuzuje zkonstatělost a povrchnost jednání, při kterém dnes člověk pouze slovně podporuje ekologické programy a nutná omezení, ale ve skutečnosti před nimi strká hlavu do písku a dělá, jako by se nic nedělo a stále je pro lidstvo nejsilnější prioritou hospodářský růst a rozvoj, bez ohledu na zvednutý ukazovák nad osudem lidské civilizace. Lovelock (2008) uvádí, že *„Vědomě to sice chápeme, ale ještě nemáme skutečně vnitřní pocit strachu a chybí nám intuice a instinkt, který by nám řekl, že Gaia je v nebezpečí“* (p. 159).

Člověk, který tedy vědomě chápe, že planeta není pro nás jen nevyčerpatelným a nezničitelným prostorem, který jsme dostali k dispozici a který řídíme a využíváme, začíná hledat východiska.

Nejenom klasické, ale i zmiňované nové vědní obory, mají pomoci nejen přesně označit viníky, původce a narušitele, zmapovat rozsah škod a nastínit možná omezení využívání, nové přístupy a technologie při současném udržení příznivého rozvoje pro budoucí generace. Měly by též mapovat, jakým způsobem zakořenit tento „partnerský“ vztah k přírodě na předních příčkách hodnot člověka.

3. Ekologická krize

Současnou společnost bychom mohli charakterizovat jako konzumní. Naše jednání v posledních dekádách bylo ve vztahu k biosféře velmi nešetrné až téměř destruktivní – vysoká spotřeba energie, plýtvání přírodními zdroji, výroba přesahující potřebu. Touha poznávat a přetvářet přírodu k obrazu svému nás přivedla až do tzv. ekologické krize.

Z těchto výše uvedených hledisek vyvstává kultura jakožto příčina této krize. Důležité je však konstatovat, že je zároveň i nástrojem, díky kterému můžeme některé negativní dopady konzumního a přetechnizovaného chování zmírnit, či zcela eliminovat. Podle Šmajse (1999) můžeme systémy vztahu mezi nebiologickou kulturou a živou přírodou (biosférou) použít k řešení mnoha problémů. Je třeba tedy poznávat a zkoumat nejen přírodní zákonitosti, ale především podstatu kultury jako nebiologicky adaptivního systému.

S globálním pochopením problematiky a podílu kultury na této situaci by se mohl vyskytnout jev, připomínající svou podstatou autoimunitní systém. Kultura by tedy mohla vyřešit to, čeho je sama příčinou. Paradoxem věci je však to, že aby se tak stalo, je potřeba aby se ekologická krize ještě více prohloubila (Šmajš, 2006).

V současné době mají nejenom nové obory k tématu ekologické krize co říci. Stejně tak například filosofie se pouští do zkoumání uspořádání světa, zkoumání vlivů a konání, jež nás k této krizi dovedly, a hledá cesty, co udělat, abychom ji přežili. *„Filosofie se musí pokusit zlomit vládnoucí duchovní paradigma lidské nadřazenosti nad přírodou, jenž je nebezpečnou antropocentrickou iluzí a je nezbytné je vystřídat paradigmatickým vřazeností do přírody“* Šmajš (1994, p.7).

Bohužel i dnes, kdy pojmy ekologická krize a dílčí ekologické problémy nejsou ničím novým a překvapujícím. Dnes, kdy o těchto problémech pojednávají už učebnice žáků základních škol se zdá, že sice „víme“, co hrozí a co bychom za současného stavu vědění mohli dělat, ale zatím jsme líní k jakémukoli jednání, které by omezovalo pohodlnost našeho současného života. *„Máme vše potřebné k tomu, abychom tuto krizi mohli začít řešit, možná kromě vůle“*. uvádí (Gore, 2006) ve známé publikaci o globálním oteplování (p. 1). Jak uvádí Šmajš (1994), ekologickou či jakoukoli jinou krizi nedokážeme odvrátit jen tím, že uznáme plně její existenci. Cituje dále slova teologa Hanse Kunga *„Ekologická krize musí být pochopena jako šance – jako důvod pro opuštění a přehodnocení pojmů, interpretačních schémat a hodnot, v nichž je obsaženo kořistnické a konzumní pojetí kultury. Je třeba konečně uznat, že celé naše kulturní dědictví je protipřírodní, a že proto existují vážné důvody k opatrnosti a pokoře“* Kung in Šmajš (1994, p. 38).

Lovelock (2008) si ovšem myslí, že v současné době již nejsme schopni s naší planetou zacházet tak, aby nedocházelo k dalšímu poškozování. Nemáme schopnosti ani dostatečné znalosti, abychom naplnili různé koncepty, které by nás z ekologické krize mohly vyvést. Zemi a lidstvo, coby její správce či projektanty přirovnává kvalifikací jako pověštného kozla zahradníkem. Humanistický koncept trvale udržitelného rozvoje shledává chybným, neboť je až příliš sebevědomý a tudíž nerealizovatelný.

3.1. Kultura jako adaptivní systém

Pro pochopení smyslu a významu celé práce je v první řadě důležité definovat a vymežit pojem kultury, který jakožto nosný pilíř prostupuje celou studií. Na pojem „kultura“ lze nahlížet z mnoha perspektiv. Z hlediska kulturní a sociální antropologie pak tento pojem prošel velkým vývojem a má mnoho interpretací odvozených od paradigmat a myšlení různých antropologických škol či směrů.

V průběhu 60. a 70. let 20. století zaznamenal vzestup nový směr kulturní a sociální antropologie. Nazýváme jej ekologickou antropologií. Kulturní ekologie, jak také můžeme tento směr pojmenovat, studuje komplexní vztahy mezi kulturou a přírodním prostředím. Toto paradigma je spjato především s dílem zakladatelem kulturní ekologie J. H. Stewarda, který se zasloužil o vymezení pojmu kultury jakožto adaptivního systému (Soukup, 2009). Kultura je zde tedy chápána jako nástroj k dosahování adaptace k vnějšímu prostředí pomocí nebiologických mechanismů a uměle vytvořených prostředků, což rod Homo staví do zcela jiné roviny na rozdíl od jiných živočišných druhů (Steward, 1972).

Adaptaci, jakožto přizpůsobení podmínkám, můžeme v zásadě uchopit ze dvou hlavních perspektiv, konkrétně jako adaptaci biologickou a kulturní. Biologická adaptace, jak logicky vyplývá, je výsledkem biologické evoluce. V opozitu stojí adaptace kulturní povahy, která je nebiologickým prostředkem přizpůsobení se populace podmínkám daného ekosystému (Soukup, 2009).

Tento typ adaptace se přirozeně vyskytuje u všech živočišných druhů na zemi. Rod Homo byl jediným, který se dokázal vymanit z nekonečného cyklu zaběhnutých biologických mechanismů a vytvořil vědomím cílenou činnost něco, čemu dnes říkáme kultura. Kulturolog a antropolog Václav Soukup v příspěvku do publikace Mění se společnost (2012), která vyšla v návaznosti na úspěšnou konferenci s názvem Naše společná přítomnost, dokonce s nadsázkou označuje primitivní kamenný nástroj, který se stal pomyslným milníkem vzniku kultury, za určitý typ vražedné zbraně, přičemž obětí se v budoucnu stane příroda (Vávra, 2012).

Schopnost vytvářet stále vyspělejší nástroje na utváření a přizpůsobování okolní krajiny a přírody přivedla celou společnost do situace, kterou můžeme označit ekologickou krizí. Termín ekologické krize je především spojený s postmoderní dobou, kdy kulturní prvky překročily určitou hranici funkce pouhého adaptivního nástroje a v mnohých případech se dostaly do zcela opoziční situace – místo, aby zajišťovaly funkci kontinuální adaptace a rozvoje společnosti vpřed, začaly poškozovat životní prostředí a v neposlední řadě i ohrožovat vlastní existenci celého rodu Homo (Soukup in Vávra, 2012).

První „příznaky“ vzniku ekologické krize můžeme pozorovat již v období Holocénu, kdy člověk díky klimatickým změnám začal sídlit a vědomě upravovat krajinu pro své potřeby a tím vytvářet zcela nové ekosystémy – např. pole a pastviny. Tyto nové typy ekosystémů však podléhaly závislosti na dalších lidských činnostech, bez kterých by dané ekosystémy nemohly fungovat. Do této doby byly dopady lidské činnosti především lokálního rázu a především se jednalo o změny návratné (Mezřický, 2005).

Lapka (2012) uvádí, že právě: *„kulturní ekologie, jako koncept kulturní adaptace může nabídnout řešení, pokud jde o reakci na měnící se přírodní a socio ekonomické prostředí“*.(p. 5)

3.2. Regulace problémů

Jak tedy zacházet s planetou, aby nedocházelo k čím dál většímu a nevratnému poškozování? Sám Lovelock (2008) shledává svou teorii Gaia za jeden z mnoha různých a „pravdivých“ pohledů na Zemi. Sám říká, že: *„Zelené myšlenky a nápady jsou stejně odlišné a konkurenční, jako rostliny v lesním ekosystému. Sdílejí obecně ekologické názory, ale silně se liší v názorech na prostředky, jakými zlepšení dosáhnou“*(p. 17).

V ekologických tezích o stavu a budoucnosti planety je za jádro problémů a hlavní problém k řešení považován již zmiňovaný růst populace, ale také např. počet domácího dobytka je celosvětově neudržitelný a v současnosti čítá asi 1, 4 miliard kusů (Cílek, 2010).

Mezřický (2005) zmiňuje, že podle Pilotní analýzy globálních ekosystémů, již vytvořil Ústav světových zdrojů, každý z nás ke svému životu využívá 2,85 ha produktivní půdy, přičemž planeta při současném počtu jejích obyvatel skýtá 2,2 ha na obyvatele. To znamená, že v současné době již žijeme na dluh a abychom se uživili, bylo by potřeba o třetinu produktivního prostoru více. Nadspotřebu dle Mezřického umožňuje to, že příroda a planetární systém poskytuje více zdrojů a též více vydrží, než jsme se domnívali.

I přes vyšší odolnost přírody, tento „život na dluh“ nebude pokračovat do nekonečna. Smutným faktem k zamyšlení každého z nás, kdo žijeme v takzvaně rozvinutých státech, kde

využíváme daleko větší množství surovin a energií je, že na zemi stále přes 800 milionů lidí nemá dostatek potravy (Mezřický, 2005).

Většina zelených teorií, teorií o trvale udržitelném užívání Země, se opírá o hlavní bod a východisko – ustálit populaci, uměle leč dobrovolně regulovat její nárůst a jistým morálním způsobem „hlídat“ stálost počtu obyvatel planety a přihlásit se k udržitelné šetrnosti, jako principu života a užívání zdrojů.

- **K ustálení a regulaci počtu obyvatel** ve vyspělých zemích částečně přispívá moderní životní styl současných žen v produktivním věku, kdy v rozvinutých státech mají srovnatelná práva a možnosti seberealizace v osobním i profesním životě a často z tohoto důvodu se tyto ženy samy rozhodují mít méně potomků.

Dle Kubátové (2010) je naše současná společnost řízena pravidly života v kultu věčného mládí, jež sebou nese vyšší ochotu učit se novému, hledání zdravého způsobu života, vlastní realizace v podobě koníčků a zájmů, to vše na úkor budování rodinného života. Což globálně můžeme považovat za výhodu pro Zemi, ovšem ne za výhodu pro jednotlivé státy, neboť se to pak negativně projevuje na věkové struktuře populace a přináší to další podstatné problémy pro lidstvo, ovšem méně významné pro přírodu.

- **Udržitelná spotřeba a šetření zdrojů**, kterou v oblasti veřejné správy na místní i regionální úrovni řeší dokument pod názvem Místní Agenda 21(dále jen MA21). Základním rámcem pro vznik MA21 je mezinárodní dokument OSN (Agenda 21), který byl přijat v roce 1992 na summitu OSN v Riu de Janeiru. Tento globální strategický rámec stanovuje konkrétní kroky vedoucí k udržitelnému rozvoji. Agenda 21 upozorňuje na důležitost postavení veřejné správy v prosazování aktivit MA21. Státní správa by pro úspěšnou implementaci MA21 měla spolupracovat s dalšími složkami místní společnosti, jako jsou místní spolky, podnikatelská sféra, provozovateli služeb, neziskovými organizacemi, nebo například školskými, zdravotnickými zařízeními. Pro dosažení udržitelného rozvoje, což je hlavní cíl MA21, je nezbytný kvalitní management a strategické plánování s ohledem na fakt, že udržitelný rozvoj je založen na ekonomickém rozvoji, který je však omezen s ohledem na kulturní a sociální dopady a s respektem k limitům životního prostředí (Kašpar, 2006).

Pokud bychom tedy měli mít na zemi šanci, je zřejmě třeba nastavit si vlastní omezení. Cílek (2010) zdůrazňuje, že si musíme uvědomit, že se ocitáme v situaci, kdy už není cesty zpátky. O některých jevech v přírodě víme, že se neustále opakují, např. střídání doby ledové a meziledové, sukcese vyhořelých lesních ekosystémů. Ale pak zde máme situace a problémy necyklického charakteru, které se projeví v daných podmínkách a nemají vyzkoušené řešení. Člověk na jejich řešení nemůže být připraven, nemůže čerpat ze zkušeností, ale každopádně před těmito problémy neuteče.

3.3. Změna ve vnímání přírody

Cílek (2010) ve své publikaci o krajině a jejích proměnách uvádí, že si v posledních letech povšiml jisté změny v hledáčku čtenářů, kdy v knihkupectví si stále častěji nalézají své místo publikace o životním prostředí a vztazích mezi společností a jejím přírodním rámcem. Jako důkaz uvádí velmi širokou základnu titulů o zahradách, což, možná trochu nadneseně, považuje za ukazatel změny vztahu k přírodě, kterou v posledním desetiletí procházíme. Zahradu považuje za pojítka mezi člověkem a přírodou. Jednoduše své tvrzení podepírá větou: „*V poslední době se učíme s přírodou žít pohromadě – od národních parků až po několik stromů za vaší kanceláří*“ Cílek (2010, p. 85). Stále častěji se tedy mluví o změně v rámci společnosti, změně jejího vnímání přírody a uvědomování si jejích hodnot pro celou lidskou společnost. Tento posun k pro-environmentální společnosti, jak poukazuje Lapka (2012), by se pravděpodobně měl odehrávat právě v důsledku uvědomění si naší bezprostřední závislosti na přírodě.

3.4. Měřitelnost změn

Průkaznost změn ve společnosti v přístupu k životnímu prostředí, tedy posun k pro-environmentální společnosti, je ovšem velmi komplikovaně měřitelný. Výběr charakteru relevantních kvalitativních indikátorů tohoto posunu je velice náročný.

Můžeme také považovat za velmi obtížně oddělitelné projevy chování, kdy šetrné či šetrnější zacházení s přírodou může být důkazem spíše jak změny hodnot a posunu k pro-environmentální společnosti, silného ovlivnění prostřednictvím médií, vzdělávacích zařízení, státní správy, ale i nestátního eko-zájmového sektoru. Ovšem vše bez jakékoli vnitřní reflexe směrem k opravdové environmentální šetrnosti, opírající se o samotný žebříček hodnot a morální základ člověka.

Ze všech možných stran je dnešnímu člověku předkládán jakýsi model „správného životního stylu“ či strašák mnohých „hlavně chemických hrozeb“ pro zdraví. Kdo chce být „in“ či zdravý, ten nakupuje biopotraviny, třídí odpad, umývá nádobí v ekosaponátu. Je možné, že mnoho aktivit, prováděných jednotlivci v zájmu šetření naší přírody, vykazuje prvky sounáležitosti s aktuálními trendy ve společnosti a strachu o vlastní osud, více než snahu o ochranu všemožných hodnot v přírodě uložených.

Je také těžké obecně vymezit společnost, ve které k tomuto posunu dochází a jakkoli změřit a hodnotit tento posun. Vávra a Lapka (2012) k tomuto píší, že „*Na základě zkušeností z výzkumu a studia literatury si dovoluji konstatovat, že k zásadním pro-environmentálním změnám v chování společnosti, či různých světových společností a kultur, reprezentovaných jednotlivými státy, tak, jak jsou zastoupeny v odborné literatuře, zřejmě nedochází*“ (p. 102). Pokrok dle autorů sice patrný je, ale označují ho za *drobný*, podmíněný též vývojem technologií. Současná doba nám dává větší možnost řešit i věci, které byly dříve nediskutovatelné. S rozvojem internetu, rychlostí šíření informací se otevírají nové cesty k diskusi. A to nejen mezi jednotlivci, ale též odborné vědecké společnosti. Problematikou se zabývají různé obory, jako antropologie, kulturologie, ale i např. filosofie a mnohé další, které v různé míře reflektují a zkoumají téma vztahu člověka k přírodě. (Vávra, 2012). V otázkách posunu směrem k pro-environmentální společnosti je nutno zapojit veškeré vědění v této oblasti ze všech oborů, které se tématem, byť třeba okrajově, zabývají. V této práci není prostor zkoumat relevantnost různých vědeckých konsenzů o stavu přírody, pokouší se popsat a zhodnotit na příkladu jednoho z trendů současné doby, třídění odpadu, zda je toto počinání možné zařadit k projevu posunu pro-environmentálního chování společnosti.

3.5. Environmentální společnost

Společenské změny a neustálý rozvoj se pomalu dostává do fáze, kdy se celá situace začíná obracet. Malá část světové populace získala již dávno ztracenou reflexi člověka a kultury jako součástí velkého biologického systému a začala podnikat určité kroky k záchraně nejen vlastní existence, ale i k zachování meze kvality života na Zemi.

Veškeré kulturní změny, ať už nepatrné či výrazné, s sebou přinášejí celou řadu pozorovatelných fází a prvků. Odborníci se shodují na tom, že takové změny prostupují všemi složkami kultury. Giddens in Vávra (2012) charakterizuje postmoderní společnost jako prvek zasahující jak do globálních změn, tak do každodenních činností obyčejného člověka – konkrétně hovoří o oslabení dlouhodobých hodnot a o určitém typu chaosu, který pramení právě z nedostatku hodnot a tím vzniklého pocitu nejistoty. Život v takovém světě přináší

mnoho negativ. Jde o období významných ekologických změn, ale také změn technologií a institucí, které se sice jeví na první pohled jako stále stejné, avšak jejich vnitřní struktura je změněna k nepoznání.

Kulturní změny tak, jak je popisuje Giddens, jsou sledovatelné až s jistým časovým odstupem. Proměny současné společnosti, lze však pozorovat i v drobných, zdánlivě nepatrných, detailech. Tato práce je zaměřena na popis společnosti, kterou bychom mohli nazývat Environmentální nebo Pro-Environmentální. Charakteristickými rysy takové společnosti budou hodnoty a činnosti, vykazující jistou formu chování a jednání orientované směrem k životnímu stylu s větším ohledem na životní prostředí než doposud.

4. Environmentální chování

V souvislosti s udržitelným rozvojem a zákony na jeho podporu je důležitým prvkem i rozvoj pro-environmentálních postojů a chování u lidí. Můžeme tedy říct, že jedním činitelem je legislativní opatření a zajištění správného fungování udržitelného rozvoje a druhým, neméně důležitým faktorem je i vyšší stupeň pro-environmentálního chování.

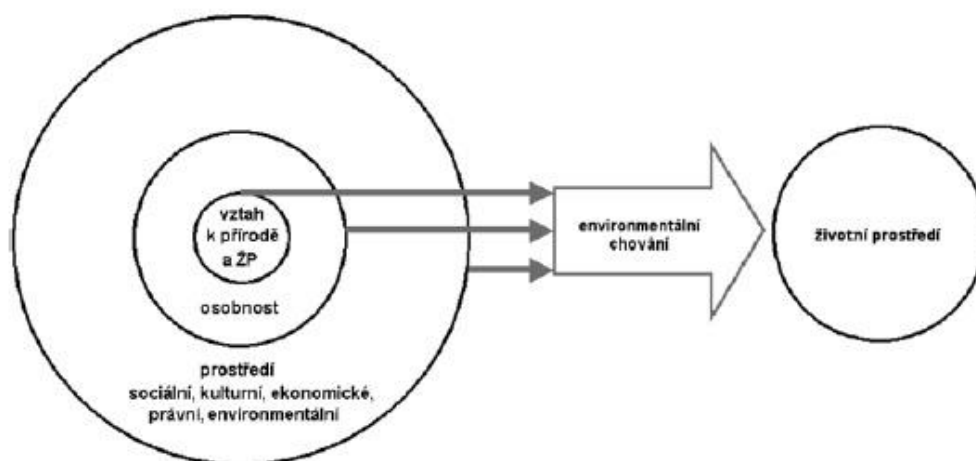
Oblast studia míry environmentálního chování je v současné době předmětem mnoha studií a psychologicko – ekologických výzkumů. Pro tuto práci je definice, vymezení a rozdělení tohoto typu chování velmi důležité.

Environmentální chování by se velmi zjednodušeně dalo definovat jako takový typ chování, který má přímý vliv na životní prostředí, což je vzhledem k téměř trvalé interakci člověka s okolním prostředím velmi nejasné a obecné. Znamená to tedy, že v každodenních činnostech jsou zaznamenávány typy chování, které mají vliv na životní prostředí zcela zanedbatelný (Krajhanzl, 2010). V této práci se s pojmem environmentální, či pro-environmentálním chování setkáváme ve smyslu takového typu chování, majícím vyšší vliv na okolní prostředí, jako například činnosti, které ovlivňují míru spotřeby energie, šetření surovin a s tím spojenou produkci odpadů a v neposlední řadě i znečišťování životního prostředí.

Kromě logického rozdělení na typy chování, které mají **kladný** či **záporný** vliv na okolí, bychom mohli environmentální chování rozdělit podle uvědomělosti člověka. V případě, že člověk koná s vědomím důsledků svého chování, můžeme hovořit o tzv. záměrném environmentálním chování, či přímo o environmentálním jednání. V opačném

případě jde o nereflektované a neuvědomělé činnosti – resp. člověk neshledává jakékoliv vlivy na životní prostředí (Krajhanzl, 2010).

Podle Krajhanzla (2010) nelze zcela vymezit aspekty, které působí na vliv a míru pro-environmentálního chování jedince, neboť každý prvek chování má ve vztahu k jedinci mnoho proměnných a tudíž se žádný případ nedá definovat do obecné roviny. Můžeme však s jistotou tvrdit, že zásadní vliv mají jak aspekty vnější, tedy vliv prostředí na jedince, tak vnitřní – psychologické a fyzické aspekty jedince.

Obr. 1: Čím je ovlivněno environmentální chování jedince (zdroj: Krajhanzl, 2009)

4.1. Charakteristika životního stylu (Měst/ Venkov)

Analýza komparativního výzkumu úrovně pro-environmentálního myšlení nutně vyžaduje popis městského způsobu života a života v malé obci, vesnici. Člověka v jeho chování ovlivňuje velké množství faktorů, ale jedním z nejdůležitějších prvků je samotné prostředí, ve kterém se jedinec či skupina nacházejí. V předchozích částech práce byl již mnohokrát zmíněn jev kulturní změny. Zřejmě největší kulturní změnu, která měla zásadní vliv na podobu dnešních měst a vesnic, přinesla průmyslová revoluce a transformace společnosti v tzv. moderní společnost. Vyjdeme – li ze změn, které byly profilující pro tehdejší novou společnost, můžeme s drobnými změnami vykreslit obraz dnešních rozdílů mezi životem ve městě a na vesnici.

„Město je nejsilněji determinováno městskou civilizací, potom dějinami a teprve pak přijde na řadu podmíněnost přírodním kontextem, kdežto venkov je takový způsob bytí v krajině, který přijímá tuto danost a snaží se z ní vytěžit materiály, energii i jejího duch. Venkov však nemá dějiny, jakkoli s ním zmítají a občas do nich i vstupuje, a dokáže být

nezávislý na civilizaci, i když je jejím podložím a nadále ji významně spoluutváří. Venkov umí být co nejvíc nezávislý na civilizaci a kultuře. Město chce být co nejvíc nezávislé na přírodě. Tyto dva vyhrocené způsoby bytí není šťastné slévat dohromady“ Blažek (2004, p. 22).

4.1.1. Městský způsob života

Podle statistiky, zpracované Maříkovou (Maříková in Kubátová, 2010) žilo v roce 2006 ve městech zhruba 74% obyvatel, což je několikanásobně více než v minulosti. Například v roce 1843 to bylo pouze 20% veškerého obyvatelstva. Z této statistiky jasně vyplývá, že v tomto mezidobí nastal velký přesun sídel z vesnice do velkých měst – asi nejvíce tomu bylo v období průmyslové revoluce a s tím související urbanizace.

Typické pro městský způsob života je přímé spojení s kulturou. Život ve městě můžeme považovat za rychlý, ohraničený lineárním umělým časem, kde dochází k jakémusi odklonu od základních přírodních principů, jelikož příroda zde zastupuje funkci ryze rekreační a v některých případech může být chápána jako zdroj osobního nepohodlí. Z pohledu sociologie město vytváří zcela jiné hodnoty jak u obyvatel vesnice, což vyplývá z ovlivňování vnějších faktorů a společenské stratifikace. Mohli bychom zde použít průměr podle Tönniese (Tönniese in Kubátová, 2010) ve kterém město svými základními atributy připomíná *Gesellschaft* – společnost a naopak vesnický způsob života je reprezentant *Gemeinschaftu* – pospolitosti. V současné době můžeme pozorovat trend v migraci typicky městských obyvatel do vesnických sídel vzdálených od velkých měst. Tento jev nazýváme kontraurbanizací a nejčastějším důvodem těchto přesunů je podle výzkumů jakýsi návrat ke kořenům a k podstatě přírody. Městský způsob života hodnotili „migrující“ velmi negativně. Podle výzkumu Šustrové (2012), si lidé stěžují hlavně na nedostatek osobního prostoru, velké vzdálenosti k neurbanizované přírodě, či špatné životní prostředí. Jako nejčastější důvod přesunů z městských sídel pak reprezentuje touha po přírodě či jednodušší řešení situace vlastního bydlení. Můžeme tento jev považovat za projev pro-environmentálního chování? Nebo jde o pouhou trendovou, čistě sobeckou záležitost?

4.1.2. Venkovský způsob života

Městský způsob života sice nabízí pro mnoho lidí výhody, které jim život na venkově nikdy nepřinese, ale většina z nich po životě ve městě netouží (Šustrová, 2012). Podle Kubátové (2010) se venkovský způsob života vyznačuje zcela jinými hodnotami, ať už v mezilidských vztazích, či vnímání okolní krajiny a životního prostředí (Kubátová 2010). Na

rozdíl od městské vyměřenosti času se venkovský život řídí cyklickým časem přírody – vše dobré i zlé se vrací v různých intervalech. Jako by přírodní cykly ovlivňovaly prožívání života a tudíž i lidské jednání (Borscheid in Kubátová, 2010). Kritéria a hodnoty profilující venkovský způsob života, podstatné pro tuto práci, jsou v postojích obyvatel vůči konzumerismu. Lidem obývajícím malé obce a vesnice je ve většině případů cizí vše, co se týká moderního způsobu života a věci, které by je spojovaly s životem ve městě.

4.2. Jednotlivec, sociální skupina a žebříček hodnot

Zcela obecně lze říci, že v souvislosti s rozpoznáním a určením problému nastává období zkoumání příčin, důvodů, principů a následků navrhovaných variant řešení daného problému.

Od období konce šedesátých let 20. století shledáváme sílící snahu vědců popsat důsledky vlivů člověka na životní prostředí (Vávra, 2012). V souvislosti s tím se zrodil, v této práci již mnohokrát zmiňovaný, termín „ekologická krize“. Snahou různých vědních oborů je, nejenom si vůbec obhájit existenci tohoto jevu, ale také hledat alespoň částečně možná východiska k odvrácení těch nejhorších možných důsledků působení člověka na přírodu.

V působnosti člověka, jako hlavního aktéra a původce krize, nositele kulturních technologií, s nimiž přetváří přírodu, je nutné se zamyslet nad jeho osobností, psychikou a motivy k hojně se různícím postojům vůči vztahu lidí a přírody. Především pak v ohledu na psychologii pro-environmentálního chování jednotlivců i skupin, neboť to je jedním z hlavních témat práce. Výše zmiňovaným se zabývá i sama psychologie, nicméně při sledování obecných charakteristik chování lidí vůči přírodě musí nutně dojít k propojení společenskovědních a přírodovědných oborů. Při holém popisu vztahu člověka a přírody jde vlastně o popis způsobů adaptace společenstva na dané přírodní podmínky, prostředí a jejich proměny. Adaptace nejen biologické, ale též kulturní ovlivňují interakce člověka s prostředím.

Na počátku to byla holá snaha přežít, obstarat potravu, „vyvést potomky“, prostě udržet druh. Dnešní člověk má už mnoho možností, které přinášejí mnoho různě silných motivací k určitému postoji a chování. Nejde zdaleka jen o snahu přežít. Jednotlivec si do velké míry sám volí životní způsob, životní styl, životní sloh. Ovlivňuje též vlastní životní úroveň a kvalitu života, své vlastní životní podmínky, sám volí a rozhoduje dle svých priorit a dosavadních zkušeností (Librová, 2003).

Nemalou roli v životních podmínkách jednotlivce i společnosti hrají základní kulturní hodnoty a sociální normy, které jakoby vytváří uměle akceptovatelné hranice toho, co je

v životě „normální a správné“. V současných moderních diferencovaných společnostech nemůžeme předpokládat existenci celospolečenského životního způsobu, můžeme pouze hovořit o životním způsobu skupiny či životním způsobu jednotlivce (Kubátová, 2010). Autorka teze vychází z předpokladu, že míra rozvinutosti materiální a kulturní ve společnosti předurčuje způsob života jejích jednotlivců, kde na produktech materiální a kulturní rozvinutosti se společnosti podílejí různou měrou a tedy, že životní podmínky jsou třídně nebo stratifikačně diferencované. Společnost tudíž rozhodně není subjektem způsobu života, ale pouze souhrnem podmínek, které se na jeho utváření podílejí.

Za subjekt způsobu života můžeme považovat pouze jednotlivce, či rámcově kulturně či sociálně determinovanou sociální skupinu. Z tohoto důvodu se praktická část výzkumu v této práci zaměřuje na porovnání dvou různých skupin, tedy zástupce městské a venkovské lokality v ČR, které jsou determinovány podobnou sociální strukturou, tvořenou vztahy mezi jednotlivými prvky sociálního systému, jež ovlivňují postoje, chování a jednání těchto prvků. Je však nutné při zkoumání vztahu člověka k přírodě přihlídnout i k faktorům věku, vzdělání atd. Lze totiž vysledovat vliv těchto faktorů na hodnotový žebříček, kdy např. mnozí vysokoškolští studenti pocítují vůči životu jisté obavy a beznaděj. Vnímají, že jejich život bude, i v případě dobrého pracovního uplatnění, jen těžko alespoň stejně dobrý a pohodlný, jako život rodičů. Pocítují hranice industriálního růstu a nutnost zaplatit daň za neudržitelný způsob života generací předešlých. Projevuje se tak hluboký pesimismus k současnému uspořádání světa. Student je však také idealista, nesvázaný ve světě hypoték, odpovědností za potomky a rodinu, nesvázaný společensky pevně stanovenou identitou, má menší snahu o získání jistot a „odpovědnosti za život“. V důsledku toho mají větší úroveň motivace a jsou mnohem autentičtější ve snaze o co nejlepší hodnotové volby (Winter, 2009).

Pokud pojem životní způsob člověka můžeme považovat za způsob jeho hodnotové orientace, jako strukturu jeho postojů a projevů jeho chování, pak tedy životní způsob považujeme za koncept zahrnující osobnost člověka (psychologie atd.) a jeho životní podmínky (sociální, kulturní, ekologické atd.). Klasickou otázkou je vztah vrozené psychické a fyzické konstituce a okolní neustále se měnící sociální prostředí. Do jaké míry u člověka převládá sebepojetí vlastního „já“ a do jaké míry nás utváří naše prostředí? Dá se vůbec hovořit o spontánních projevech osobnosti, či je každý z nás strůjcem jakéhosi pokusu o, sociálním prostředím nám předem zvolený, účelový dojem a postoje? Jaký je navenek vztah mezi člověkem jako sociální bytostí, hrající přidělené role a člověkem, jako jedinečnou bytostí, tedy vztah mezi sociálně přidělenou identitou a individualismem osobnosti?

Člověku, tím, že se narodí na určitém místě, v určitém čase a skupině, je předem sice sociálně přisouzen určitý typ identity, ovšem každý člověk může mít svobodu naplnit jej autentickým obsahem. S autenticitou a svobodou jsou spjaty snahy hledání smyslu života a osobních životních hodnot. Naopak člověk, který je neautentický (anonymní) si myslí pouze to, co si myslí ostatní lidé, dělá to, o čem si myslí, že se to prostě dělá (Kubátová 2010). Svoboda se však dle Baumana (2006) v postmoderní době stala pro člověka jistou zátěží, má výraznou hodnotu, moderní člověk ji pro sebe chce co nejvíce. Dle autora se dá pozorovat „únava ze svobody“, neboť je omezována potřebou bezpečnosti. *„Čím více provazů se nám podaří si na sebe nasadit, tím více se cítíme být jistí a bezpeční. Svoboda a bezpečnost jsou dvě hodnoty, bez nichž se důstojný život nemůže obejít – ale je těžké je uvést v soulad a ještě těžší je ideálně je vyvážit (žádným z našich předků se to nepodařilo)“* (p. 74).

4.3. Konzumní kultura

Lidé, kteří slyší a vnímají převážně obecný veřejný výklad, bez větších výhrad pravidelně přijímají místo vlastních hodnot hodnoty cizí a vštípené. Daleko rychleji podléhají konzumnímu způsobu života. Podle Baumana (1995) znamená konzumní postoj k životu víru, že každý problém má řešení, že každý problém se řešit musí. Umění žít pak odpovídá umění nakupovat a umění vydělat peníze. Člověk se musí umět prosadit a zviditelnit, ovšem vzory toho, jak být viditelný, nalézá pouze z trhu ve všudypřítomné reklamě, jenž ukazuje cíleně konkrétní výrobky zasazené do určitého „moderního“ stylu.

Lidé v rozvinutých zemích jsou již zvyklí, že máme všeho hojnou míru, vždy k dispozici obrovské množství spotřebního zboží. Obchodníci nás lákají, abychom nakupovali více a neustále nové a vylepšené výrobky. Tato spotřebitelská kultura se stala běžnou součástí pohledu na svět většiny lidí v rozvinutých státech. Za touto „hojností na počkání“ ale stojí obrovská daň, kterou si za to spotřebitelská kultura vybírá. Navíc se ukazuje, že pocit životní spokojenosti není závislý na množství spotřebovaného zboží, nýbrž na kvalitě sociálních vztahů, spokojenosti ze zaměstnání, v dostatku volného času. Nadměrná spotřeba není cestou ke štěstí, snaha o dosažení luxusu ochuzuje kvalitu našich vztahů, uspokojení z práce, zkracuje volný čas a tím ubírá pocitu životního štěstí.

Konzumní kultura rychle proniká i do rozvojových zemí. Obyvatelé těchto částí planety mají vzor v extravagantním způsobu života „bohatých“, který vidí v televizi, v reklamě i od bohatých turistů. Tento trend roste i s otevíráním svobodného trhu a odstraněním obchodních překážek. Ovšem samotný volný trh, který je principiálně spjat s „liberálním smýšlením“, by odklon od spotřební orientace společnosti pravděpodobně

nepřečkal. „*Trh prostě není zvědav na skromného konzumenta*“ Keller (1996, p. 17). Pokud bychom na planetě měli žít „udržitelně“, musel by být úplně jiný náš současný způsob života, na který jsme si zvykli a po kterém touží lidé v rozvojových zemích. Taková změna je však neprosaditelná, neboť současný člověk nedokáže každodenní chování řídit a omezit ve prospěch vzdálené budoucnosti generací po nás. Brání mu v tom komplikované moderní prostředí i samotná podstata jeho psychiky (Librová, 2003).

Lidé si již však dnes často uvědomují, že naše nakupování a životní styl ovlivňuje životní prostředí (Gore, 2006). Mnohým z nás záleží na kvalitě životního prostředí a jednáme také podle toho, jak vysoko stojí příroda na žebříčku našich hodnot. Spotřební společnost však není přírodě příliš nakloněna a možná proto tu existují lidé, kteří chtějí jít jakousi ekologickou cestou, tedy při nakupování používat hlavu (Guthová, 2002).

Práce se zabývá fenoménem třídění odpadu a recyklace. Především pak otázkou, zda lze jeho rozvoj považovat za projev pro-environmentálního chování. Lze na rozvoji třídění odpadů demonstrovat posun ve vnímání vztahu mezi člověkem a přírodou? Jak se uplatňují u lidí třídících odpad ostatní projevy pro-environmentálního chování?

V rámci produkce jednotlivců tvoří největší část komunálního odpadu obaly, a pokud hovoříme o nadvýrobě, jde s ní ruku v ruce balení produktů a výrobků. Bohužel, stejně jako dnes pro mnohé spotřební zboží, především pak pro obaly je charakteristická velmi krátká doba užitečného života (live cycle). Čím vyspělejší společnost, tím vyšší hygienické nároky na uchovávání a balení výrobku, především pak těch rychloobratových.

Mezi odbornou veřejností se stále více diskutuje význam recyklace odpadů a její přínosy a dopady. Mezi českou odbornou veřejností obecně převládá silný skepticismus a rezervovanost vůči aktivismu a takzvaně environmentálně šetrným domácnostem (Moldan, 2009 in Winter, 2009). Je však nesporné, že na rozdíl od recyklace, snaha o omezování vzniku odpadů omezováním vlastní spotřeby a plýtváním, omezováním nadvýroby nekvalitních výrobků, výběrem kvalitních a trvanlivých produktů, pokusem rozbité opravit nežli vyměnit, a tím snížit množství odpadu, má pro životní prostředí jistě pozitivní přínos. „*Platí velice nekonsumní zásada: spotřebovávat co nejméně, ale v co největší kvalitě. Přitom do kvality se započítává i vliv na ŽP*“ Guthová (2002, p. 1).

Ke změně spotřebních vzorců, která by vedla k omezení nadvýroby a využívání zdrojů, budeme potřebovat opravdu dobrou znalost psychologie, protože musíme změnit chování, myšlení, cítění a své hodnoty. Předpokladem však je, že lidé budou vůbec o nutnosti záchrany uvažovat (Winter, 2009). Je totiž třeba nejen psychologických změn, změn životního stylu, ale též proměn technologií a společenských struktur.

Spojení psychologie a ochrany životního prostředí má v zahraniční vědě více jak třicetiletou tradici. V 70. letech, kdy se prohlubovala ropná krize, bylo snahou podpořit strategie na rozvoj úsporného chování veřejnosti. Psychologie zaměřená na prožívání a chování v souvislosti s přírodou zkoumá otázky původu lidského vztahu k přírodě, jeho iracionality a možností ovlivnění u jednotlivců i skupin.

Pro porozumění našemu chování vůči přírodě je samozřejmě třeba více, než znalost psychologie. Poskytuje však jak teoretický, tak empirický základ a metody výzkumu, jež pomohou lépe odhalit lidskou motivaci a vlastnosti, které hrají klíčovou roli v chování k životnímu prostředí. Aplikovaná psychologie v problematice životního prostředí je silně interdisciplinární.

„Já jsem záměrně šel tam, kde problémy životního prostředí a lidstva je možné spojovat, zejména v sociální oblasti. To není otázka přírodovědná. Přírodní věda nám poskytuje základní informace o tom, jak funguje příroda, technika umožňuje hledat technická řešení, ale klíč k tomu je v sociálních vědách, počínaje filozofií, přes psychologii, sociologii“ Vavroušek in Winter (2009, p. 10). Po třech desítkách let snahy o oborové ukotvení nové disciplíny (environmentální psychologie udržitelného rozvoje, Roszakovská ekopsychologie, zelená psychologie atd.) došlo v počátku posledního století k přijetí platformy conservation psychology, v Česku ekopsychologie.

Psychologie udává v podstatě dvě možné skupiny lidí dle reakcí na předkládané údaje o stavu životního prostředí. Jsou to lidé s reakcemi pesimistickými a optimistickými. Jedni propadají čím dál větší beznaději, zatímco jiní dospívají k přesvědčení, že přes temnou současnost tvůrčí povaha lidí zvítězí a najde lék na problémy spojené s ekologickou krizí. Oba druhy reakcí nám zprostředkovávají naše chápání problému a to, co jsme pro řešení ochotni obětovat.

4.4. Psychologická hlediska

Jako ve většině vědních oborů, též popis environmentálních otázek a jevů s nimi spojených nelze hodnotit striktně pouze dle jediné dílčí psychologické oblasti či hlediska. Winterová (2009) ve své publikaci rozebírá psychologii environmentálních problémů z pohledu několika základních psychologických teorií. Nevynechává ani dnes již lehce „přežité“ teorie vycházející z Freudovské psychologie a zapojuje i teorie, které ji dnes nahrazují, jako je behaviorální psychologie, kognitivní psychologie, fyziologická psychologie a psychologie zdraví, Gestalt psychologie, Roszakovská ekopsychologie či sociální psychologie. Dále jsou uvedeny pouze ty oblasti, které mohou mít svým obsahem

nejvýraznější vliv na pochopení změn v environmentálním chování v souvislosti s metodikou provedeného sociokulturního výzkumu.

4.4.1. Sociální psychologie

Věda o sociálních, tedy společenských vlivech sleduje, do jaké míry nás naše prostředí, pohlaví, věk, vzdělání, místo, kde jsme se narodili a žijeme, ovlivňuje v tom, co si myslíme a co děláme. Většina lidí je přesvědčena, že ke svým postojům a chování dospěli pouhým logickým zhodnocením faktů, nicméně ve skutečnosti mají na naše hodnoty, chování a přesvědčení zásadní vliv lidé a kultura kolem nás. Převáděno na environmentální problematiku, je naše environmentálně odpovídající chování silně ovlivněno sociálními vlivy. Ve výzkumné práci je zhodnocen právě vliv některých těchto faktorů a pohled na environmentální problematiku, to vše propojeno s fenoménem třídění domovního odpadu. Sociální psychologie byla tedy podrobněji zpracována a do teoretické části zařazena zcela záměrně, neboť se nejvíce opírá o výchozí demografické údaje a jejich vlivy. I tak je třeba se na problematiku nekoukat pouze z pohledu „jednoho – správného“ hlediska. V širších výzkumech by vždy mělo dojít k provázání s poznatky z různých oblastí psychologie a dalších vědních oborů.

4.4.2. Postoje a chování

Lidé se často domnívají, že jejich chování odpovídá jejich postojům a že postoje dané chování vyvolávají.

„Myslíme si, že recyklujeme plechovky, protože jsme si vědomi, že je důležité šetřit zdroje. Kdyby se nás někdo pokusil přesvědčit o tom, že si myslíme, že je důležité šetřit zdroje, protože recyklujeme plechovky, asi bychom mu řekli, že se dočista zbláznil“ Winter (2009, p.78) (V překladu nepřesně užito slovo „recyklujeme“, v tomto případě se jedná o třídění - poznámka autora). Změna a ovlivnění sociálního chování, čehož se využívá např. při propagaci v reklamě či marketingu, vychází z teorie – změnit nejprve to, v co lidé věří a pak oni sami změni své chování.

Jak si tedy ale vysvětlit, že mnoho lidí, kteří zastávají postoje k ochraně životního prostředí, se nakonec chovají opačným způsobem? Díky tomu pak dochází k nejednoznačnostem ve výzkumu vztahů mezi environmentálními postoji a environmentálním chováním.

V některých případech vztahy pro-environmentálních postojů následuje odpovídající pro-environmentální chování. Jako příklad poslouží právě jedinci, kteří jsou přesvědčeni o důležitosti recyklace, ti téměř vždy skutečně svůj odpad vytřídí. Jindy však například lidé, kteří zastávají pro-environmentální postoje, je nepromítají do svého následného chování a neobjeví se v jejich běžných životech. Např. ti, co se domnívají, že by se měla omezit spotřeba fosilních paliv, nejezdí auty méně než ostatní (Winter, 2009). V rámci výzkumů a následné aplikace na konkrétní postoje a chování v určitých situacích, je nejednoznačnost výsledků v oblasti sociální psychologie řešena postupem tzv. Metaanalýzy, jenž hledá vzorce platné pro všechny výzkumy a díky nim vysvětluje rozporuplné výsledky. Výzkumníci Hines, Hungeford a Tomera provedli metaanalýzu environmentálních postojů a environmentálního chování propojením výsledků 128 výzkumů. Tím prokázali lehce pozitivní korelaci mezi těmito postoji a následným chováním (Winter, 2009). Vztah postojů a chování je přesnější, pokud se sleduje skutečné chování, místo chování, které popisuje zkoumaná osoba. I tento fakt byl částečně zohledněn při sestavování dotazníku k výzkumné části této práce. Byly zařazeny otázky naznačující možnou míru trendovosti postojů.

Například náš postoj k třídění odpadu vypovídá lépe o tom, jak třídíme, než naše samotné povídání o našem třídění. Většina lidí má totiž tendence nadhodnocovat své vlastní environmentálně odpovědné chování. Dle Winterové (2009) dokonce postoj k recyklaci plechovek koreluje se skutečnou recyklací více, než vyjádřený zájem o životní prostředí a skutečné pro-environmentální chování. Též prý platí, že čím více jedinečné je chování a čím konkrétnější jsou proklamované postoje, tím více mezi sebou korelují.

4.5. Sociální vlivy

Často jsou zkoumány vlivy pohlaví, vzdělání, věku, místa bydliště, politické příslušnosti, víry atd. k hodnotové orientaci (Řeháková, 2006). Demografické ukazatele mohou mít vliv i na míru zájmu o životní prostředí.

Vzdělání: zájem o životní prostředí dle Winterové (2009) nejvíce projevují lidé s vyšším vzděláním. Může to být způsobeno tím, že vzdělání usnadňuje přístup k informacím a pozitivně ovlivňuje intenzitu a způsob komunikace jedince s okolím a jeho začlenění se do společnosti. Lidé s nižším vzděláním častěji dosahují nižších příjmů, mají tedy více osobních životních problémů, které je aktuálně ohrožují více, než špatný stav životního prostředí.

Věk: mladší lidé se dle Winterové (2009) aktuálně o stav životního prostředí zajímají více, než lidé starší. Mohlo by se to dát vysvětlit tím, že mladí mají méně starostí, jsou méně zatíženi stresem ohledně udržení sebe sama, netrápí je nemoci, možnost ztráty zaměstnání

a odpovědnost za potomstvo. Též vyrůstají v mnohem techničtější době, mají odmala menší možnost kontaktu s přírodou a jejich život je daleko výrazněji propojen se silně urbanizovaným prostorem. Díky rozvoji internetu a médií daleko více vnímají katastrofy z celého světa a více využívají možnosti se k těmto tématům vyjádřit.

Bydliště: variabilita postojů obyvatel měst a obcí v oblasti environmentálních a dalších (ekonomických, sociokulturních atd.) otázek, částečně může pocházet i z výše uvedeného. V práci je již zmíněn rozdíl mezi městským a venkovským prostorem a faktory, které obyvatelstvo těchto území ovlivňují. Leitmanová (2012) popisuje výzkum postojů obyvatel venkova a jejich osobnostní charakteristiky pomocí sebehodnocení se respondentů. Z výsledků je možné vyčíst, že vysoké procento účastníků výzkumu rádo rozhoduje samo o vlastním životě. Toto může vycházet z tradičního způsobu života na vesnicích, kdy se obyvatelé museli spoléhat hodně sami na sebe, na své dovednosti a museli sami o sobě rozhodovat na měsíce dopředu, protože se velké procento obyvatel vesnického prostoru věnovalo zemědělství. S tím je spojen i mírně přetrvávající vztah k půdě a vyšší míra „úcty k přírodě“. Bohužel však s ústupem drobného zemědělství se tyto hodnoty mohou vytrácet a přetrvávají jen u některých kategorií. Zajímavé však je, že, jak uvádí Leitmanová (2012) ve výzkumu osobnostních charakteristik obyvatel venkova, se oproti předpokladu vyskytlo daleko vyšší procento mladých lidí se vztahem k půdě v porovnání s lidmi staršími, kteří ještě pamatují období aktivního zemědělství.

Dle Winterové (2009) mají lidé ve městech větší starost o životní prostředí, než lidé na vesnicích a malých městech. Ve městech lidé více vnímají přírodu jako „hodnotu pro duši“, základ relaxace, rekreace, příležitost ke sportovnímu vyžití a mají tak tendence si přírodu výrazně romantizovat, neboť je jim pěkná krajina a čistá příroda vzácná a nedostávají se s ní do pravidelného kontaktu. Lidé na vesnicích vnímají přírodu více jako zdroj (strava, materiál). Větší procento obyvatel zde pracuje v každodenním kontaktu s přírodou a není pro ně vzácná, netrápí je předimenzovaná města, smog, hluk a špína z dopravy, nepořádek a odpady tolik, jako městské obyvatelstvo.

Politické zaměření: dá se sledovat i rozdíl míry zájmu o životní prostředí dle odlišného politického přesvědčení. U lidí pravicově orientovaných jsou pro-environmentální postoje častější a jsou více ochotni něco obětovat pro ochranu životního prostředí (Řeháková, 2006). Samozřejmě je tento výsledek relevantní pro místní společnost a situace nebude totožná s ostatními státy Evropy.

Pohlaví: ve srovnání mužů a žen má jedna skupina výraznější pro-environmentální postoje. O stav životního prostředí se více zajímají ženy než muži. Ženy, které především

výrazně sledují a vnímají své vlastní okolí, jeho čistotu a estetičnost a též více řeší zdraví své rodiny (Mohai, 1992).

4.6. NEP (Nové environmentální paradigma)

Všechny výše uvedené faktory, kde většinu lze zařadit mezi sledovaná demografická data, ovlivňují postoje a chování člověka k přírodě. Pokud jedinec projevuje zájem o stav životního prostředí, pravděpodobně se bude sám informovat a vzdělávat a bude mít širší rozhled v této problematice.

Hojně užívaným způsobem, jak zjistit postoje a chování respondentů při výzkumu vztahů k životnímu prostředí je tzv. měření environmentálních přesvědčení pomocí škály NEP-Nové ekologické paradigma z ang. New Ecological Paradigm Scale (Dunlap, 2000).

Při tomto způsobu měření je respondentům předkládáno několik tvrzení (dříve 12, dnes 15) a oni pomocí stupnice vyjadřují míru souhlasu či nesouhlasu s uvedeným tvrzením. Škála NEP se stala hlavním základem pro sestavení dotazníku k výzkumné práci.

5. Odpady a společnost

Každý výrobek se dříve či později stane odpadem. Jakákoliv výroba je zároveň výrobou odpadů. Nové používané materiály jsou látkami přírodě cizími, jejichž přirozená rozložitelnost je nízká a pomalá. Obyčejné ukládání odpadu na skládky zabírá místo v krajině a stává se potenciálním, především chemickým, rizikem pro vody, půdy, ale i ovzduší. (Rajchard, 2002)

Rajchard (2002) dále uvádí, že „*jedinou racionální cestou při řešení problému nakládání s odpady obecně (nejen obaly) je zřejmě jejich recyklace a opětovné použití jako materiál*“ (p. 180). Současně považuje za účelné používat ekonomické nástroje k prevenci tvorby odpadů.

V bodě využití právních a ekonomických nástrojů k prevenci vzniku odpadu se Rajchard (2002) shoduje s Moldánem (1990), který již v době těsně po revoluci považoval předcházení vzniku odpadů za rozhodující sféru odpadového hospodářství. Právní a ekonomické nástroje však nevytvářely, dle autora, v té době dostatečný tlak na předcházení vzniku odpadů. Tento tlak nebyl zaměřen ani na využívání odpadů jako surovin. V souvislosti s nevyužitými odpadními surovinami byla vyčíslena odhadovaná suma ve výši 15-20 mld. Kč jako ztráta národního hospodářství (Moldán, 1990). V této době však ČR, jako jeden z mála vyspělých států, neměla žádný legislativní rámec a nebyl stanoven žádný výkonný orgán státní správy v oblasti odpadového hospodářství. V důsledku nízké úrovně státní správy v oblasti odpadového hospodářství v tomto období probíhala minimální evidence odpadů, jež vycházela v té době z hrubých odhadů a její vypovídací schopnost byla tudíž téměř nulová.

Práce má zhodnotit, zda na příkladu rozšíření trendu třídění odpadu lze usuzovat na posun směrem k environmentální společnosti. Z výše uvedeného vyplývá, že data odpadového hospodářství před rokem 1991 nemají prokazatelnou výpovědní hodnotu a nepokládají se za dostatečně relevantní. Ve vybraných datech z veřejných zdrojů Ministerstva životního prostředí (dále jen MŽP) A Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) bude pro výzkumnou práci sledován trend nárůstu množství vytríděného odpadu.

5.1. Historie

Vznik odpadu je přirozenou součástí života rostlinných i živočišných druhů. Většina z nich je součástí nějakého uzavřeného koloběhu, kde odpad jednoho druhu tvoří základ

života a metabolismu druhu dalšího. Například kyslík může být též odpadem, je to odpadní produkt rostlinstva. Ten je zase využíván živočichy a rostlinami k dýchání.

Lidské odpady ale nemají často žádné odběratele, odpad pak není součástí přirozeného koloběhu látek a může tak dojít k jejich ztrátám jednostranným ukládáním. Navíc pak dochází ke kumulaci látek, i toxické povahy, v odpadech obsažených na místě uložení.

Již z doby kamenné se dá hovořit o lidských odpadech. Dokládají to nesčetné archeologické nálezy „odkladišť“ různých zbytků kostí, střepů, popele. Jedno z nejstarších takových odkladišť můžeme dle Brauna (1992) nalézt v Norsku a byla to asi 320 m dlouhá, 65 m široká a 8,5 m vysoká hromada, která byla, pravděpodobně kvůli zápachu, pravidelně zapalována.

Mnohem propracovanější systém dokládají nálezy z dob antického Říma, kde fungoval systém pro odvádění odpadních vod z koupelen a kuchyní a pevné odpady byly odváděny do podzemních žump. V době asi 600 let př. n. l. zbudovali v Římě tzv. Cloaca Maxima: kanál o čtyřmetrové výšce. Už v té době bylo připojení na tento kanál za úplat. Kdo nebyl napojen, schraňoval odpad do hliněných nádob, jež si každý den vyzvedávala soukromá služba. Ta je pak prodávala zemědělcům jako hnojivo. S podobným systémem a dokonce splachovacími záchody se setkáme již u Minoiské kultury (asi 3000 př. n. l.) na Krétě.

To středověk byl jakémukoliv zacházení s odpady mnohem méně nakloněn. Ve středověkých tvrzích a hradech se odpad jednoduše „shazoval z kopce“ či vyhazoval z oken, a to včetně obsahu nočníků. Toto vše se pak válelo na ulicích. V nejbohatších částech se proto ulice začaly zpevňovat. Jelikož odpad v ulicích doprovázely krysy přenášející např. mor, byla společnost často postihována hromadnými nákazami. V roce 1348 v Paříži odhalili souvislosti mezi znečištěným pouličním prostředím a nákazami a zřídili službu odvázející odpad z měst. Ten byl pak využíván buď chudými zemědělci, či ponechán ležet.

Braun (1992) uvádí, že např. v Londýně řešili situaci tak, že vyhlásili veškeré krkavcovité ptáky a dravce za chráněné, protože požírali odpad.

Bohužel až v 19. století, kdy Evropu postihly různé epidemie, zprvu mor, poté především cholera, začal se problém šíření těchto nemocí řešit. Souvislost těchto nákaz s podmínkami, ve kterých, i díky odpadům, lidé žili, prokázal německý mikrobiolog Robert Koch. Hlavní iniciativu v řešení problémů s městským odpadem převzala Anglie. Odpad se začal svážet mimo města na skládky a vznikla nová podoba již dávno zapomenuté kanalizační sítě. Díky tomu se výrazně zmenšil počet epidemií a stejný způsob zacházení s odpadem se nakonec rozšířil po celé Evropě.

V současné době, ale nejsme daleko od uvedeného anglického modelu. Došlo k rozvoji materiálů, především pak těch obalových. Lidé si začali uvědomovat, že pokud nechtějí „žít na smetišti“, mělo by se množství odpadu nějak regulovat. V úvahu přichází hned několik využívaných možností. Méně hojné jsou bezobalové technologie, vratné materiály, ekologické materiály. Za hlavní však z hlediska množství surovin lze považovat recyklaci. Především pak recyklaci průmyslových odpadů, neboť ty domovní tvoří vcelku téměř zanedbatelné množství. Každý stát, region, město, obec i samostatná usedlost, má dnes povinnost účastnit se svým odpadem systému odpadového hospodářství.

5.2. Nakládání s odpady

I sám autor však upozorňuje, že od těch dob se způsob likvidace odpadu příliš nezměnil (Braun, 1992).

Avšak co se změnilo, je **složení odpadu**. Dříve to byly ve velké míře netoxické, lehce rozložitelné organické látky, které byly nepříjemné svým zápachem a nebezpečné možnými epidemiemi. Dnes máme odpad ze směsice látek, které jsou nejenom špatně odbouratelné (např. plast), ale zároveň též často vysoce toxické pro přírodu i člověka.

Problémem je též **množství odpadu**. Zboží v jednoduchých obalech, které jsou v přírodě lehce rozložitelné a nevznikají při jejich rozkladu jedovaté látky, je stále méně (Braun, 1992).

5.3. Odpadové statistiky

Čím vyspělejší společnost, tím přísnější hygienické normy a v jejich důsledku vyšší množství obalových materiálů a odpadů z nich.

Příkladem nám může být sledování Českého statistického úřadu, kdy za poslední aktuálně uzavřený rok 2012 se v ČR vyprodukovalo **23,4 mil. tun odpadu celkem**. To činí 2 250 kg na jednoho obyvatele. Průměr EU se pohybuje okolo 5 000 kg na obyvatele a rok. (Hrbek in Veselá, 2013). Hrbek dále uvádí, že na podnikovou sféru připadlo v roce 2012 19,9 mil. tun z celkových 23,4 mil. tun. O odpady se tedy firmy v loňském roce staraly zase o něco lépe (Hrbek in Veselá, 2013).

Ve srovnání s rokem 2011 bylo o 9 % více odpadů recyklováno a na skládkách uloženo o čtvrtinu méně. Lze tedy dle uvedených čísel usuzovat, že v roce 2012 firmy opravdu přistupovaly k třídění odpadu více zodpovědně.

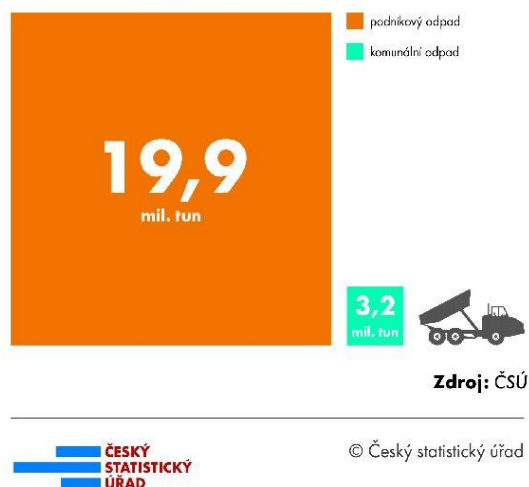
Jiná situace je však v oblasti Komunálního odpadu. V roce 2012 bylo domácnostmi, školami, úřady a drobnými živnostníky vyprodukováno 3,2 mil. tun směsného komunálního odpadu. Každý občan v roce 2012 vhodil do kontejnerů 308 kg odpadu, a z toho část připadla na recyklaci. Konkrétně to bylo 14% komunálního odpadu. (*14 kg papíru, 11 kg skla, 10 kg plastů, 4 kg kovů a 4 kg ostatních odděleně sbíraných složek*)(viz Obr. 2). Díky následnému dotřídování směsného komunálního odpadu bylo nakonec celkově recyklováno **21%** těchto odpadů. To je dle Veselého (2013) o 6 % více, než v roce 2011. Přesto však ČR patří, jak uvádí i autorka, k podprůměrným státům v rámci EU. Například naši sousedé v Německu třídí až 2x lépe.

PRODUKCE KOMUNÁLNÍHO ODPADU NA OSOBU V KG V ROCE 2012

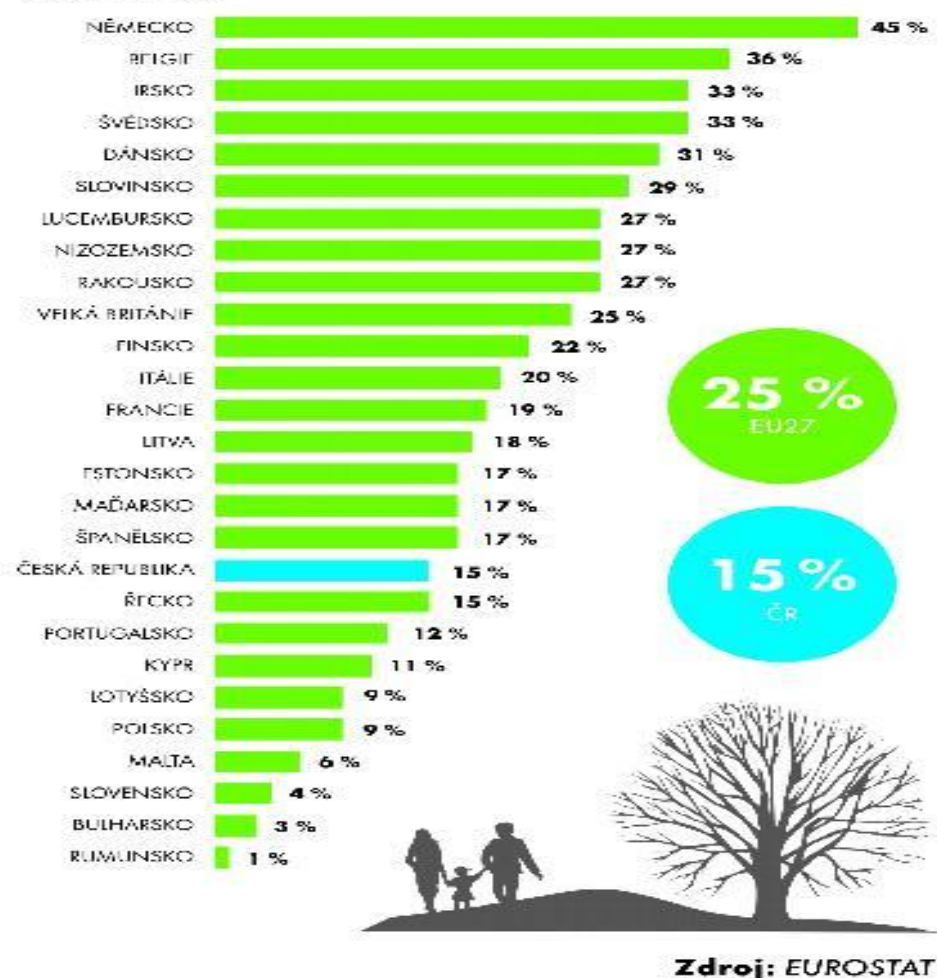
Obr. 2: Produkce komunálního odpadu za ČR 2012- kg/osoba/rok (zdroj ČSÚ)

PRODUKCE PODNIKOVÉHO A KOMUNÁLNÍHO ODPADU V ČR V ROCE 2012

Obr. 3: Podíl podnikového a domovního odpadu v ČR 2012 (zdroj ČSÚ)

PODÍL RECYKLACE KOMUNÁLNÍHO ODPADU NA CELKOVÉM NAKLÁDÁNÍ V ZEMÍCH EU27 V ROCE 2011

Obr. 4: Pozice ČR při třídění odpadu v rámci EU v roce 2011 (zdroj ČSÚ)

5.4. Odpadové hospodářství

Systém OH ČR velmi zajímavě popisuje ve své publikaci Odpadové hospodářství prof. Kuraš (2008). Odpady zde rozděluje na dvě hlavní skupiny, dle původce vzniku odpadu.

1. Odpady z výrobní činnosti (průmysl, stavební činnost, zemědělství)
2. Odpady ze spotřeby (komunální odpad včetně obalů, elektrický a elektronický odpad, odpady z dopravy, ze zdravotnictví a živelných pohrom)

V uvedené práci autor též zabývá otázkami vzniku odpadů a možnostmi jeho předcházení a omezení, které dělí na vynutitelné (legislativa, sankce atd.) a dobrovolné (vzdělávání). Dále se zabývá popisem celého systému odpadového hospodářství v jednotlivých bodech, které obecně uvádím níže:

1. Materiálového využití a recyklace
2. Biologické způsoby nakládání s odpady (kompostování, zplynování atd.)
3. Skládkování
4. Tepelného zpracování (spalování, pyrolýza, mokrá oxidace)
5. Zpracování nebezpečných odpadů (fyzikální a chemické zpracování a úpravy nebezpečných odpadů)

Při hodnocení dat byl zaznamenán výrazný nesoulad hodnot získaných z různých zdrojů. Základní informace o množstvích odpadů a zacházení s nimi poskytuje Český statistický úřad (ČSÚ), Ministerstvo životního prostředí (MŽP), Ekocom (za obaly). Při komparaci výsledků a dat ze systému MŽP a ČSÚ bylo zjištěno, že se jednotlivá data podstatně liší. Z tohoto důvodu byla kontaktována paní ing. Lucie Vacková z oddělení životního prostředí Českého statistického úřadu. Ta uvedla, že rozdíly jsou způsobeny odlišnými metodikami sběru a zpracování dat a odlišným výkladem některých pojmů. S jejím souhlasem je celé vyjádření uvedeno v příloze bakalářské práce (viz Příloha 1). Z tohoto důvodu je nadále pracováno pouze s daty z ČSÚ, a data ze zdroje MŽP využita nebudou.

Důležité je se alespoň zmínit o legislativním rámci odpadového hospodářství České republiky. Ačkoli za relevantní data byla zvolena ta, která poskytuje ČSÚ, neboť tato data je možno porovnávat, hodnotit ve vztahu k ostatním státům a přesně statisticky zpracovávat.

Opadové hospodářství je součástí národního hospodářství. Jak uvádí MŽP, Česká republika, stejně jako ostatní průmyslově a ekonomické vyspělé země, se začala o oblast odpadového hospodářství zabývat teprve v posledních zhruba dvaceti letech. Dokonce až v roce 1991 vznikl v ČR první Zákon o odpadech. Před tímto rokem nebylo nakládání s odpady v ČR na legislativní úrovni nijak kontrolováno ani řízeno, a s výjimkou tzv. druhotných surovin nebylo ošetřeno žádným složkovým předpisem. Dále uvedený zákon o odpadech, tedy Zákon číslo 185/2001 Sb., klade důraz na předcházení vzniku odpadů, stanoví hierarchii nakládání s nimi a prosazuje základní principy ochrany životního prostředí a zdraví obyvatel.

Obr. 5: Odpadová pyramida (zdroj: autor)

Cíle pro nakládání s odpady jsou zároveň stanoveny dle platné legislativy EU Plánem odpadového hospodářství ČR na rok 2003 – 2013, který byl v souladu se zákonem o odpadech vydán formou nařízení vlády.

Dle údajů MŽP a v jeho působnosti je každoročně vyhodnocováno jeho plnění prostřednictvím hodnotící zprávy. S Plánem odpadového hospodářství pro ČR jsou v souladu plány odpadového hospodářství krajů a původců odpadů. V odpadovém hospodářství je vedena evidence za účelem pravidelného vyhodnocení systému odpadového hospodářství. To umožňuje získat informaci o produkci a nakládání s odpady.

Statistiky jsou vedeny v kompetenci příspěvkové organizace MŽP – CENIA (Česká informační agentura životního prostředí), která shromažďuje, hodnotí a dále zpřístupňuje informace o životním prostředí.

Datovým výstupem CENIA je Informační systém statistiky a reportingu životního prostředí ISSaR, který obsahuje zpracovaný soubor statistických údajů a indikátorů stavu ŽP, včetně jejich zhodnocení, které jsou veřejně přístupné z internetových stránek Cenie.

Zdrojem informací z oblasti OH je Informační systém odpadového hospodářství ISOH, který od roku 2007 spravuje též Cenia. Jde o celostátní systém, shromažďující data o produkci, nakládání s odpady a o zařízeních pro jejich úpravu, využívání a odstraňování. Data z ISOH jsou veřejně přístupná pouze v agregované formě na stránkách Cenie. Databáze s těmito daty je dostupná od roku 2002 (Zdroj: Cenia www.cenia.cz).

6. Výzkumná část

Tato část práce se podrobně zabývá provedeným výzkumem a interpretací z něj získaných výsledků. Jako teoretický základ výzkumu poslouží předchozí části této bakalářské práce. Pro úplnost informací je potřeba se blíže seznámit s cíli, hypotézami a také postupy předcházejícími samotnému výzkumu. Výzkum, jak již bylo v úvodu práce uvedeno, je zaměřený na porovnání korelací vztahů, majících vliv na úroveň environmentálního myšlení. Ověřovány jsou především hlavní hypotézy, ale také dílčí korelace mezi jednotlivými faktory, které tuto úroveň ovlivňují. Úkolem tohoto socio - ekologického výzkumu je stanovit, zda fenomén třídění odpadů lze v současné společnosti považovat za indikátor kulturní změny či nikoliv.

6.1. Hypotézy

Hlavním cílem výzkumu je najít adekvátní odpověď na níže uvedené hypotézy

- 1) Úroveň environmentálního myšlení je vyšší u obyvatel velkých měst, než u obyvatel vesnických lokalit
- 2) Odpady třídí více obyvatelé měst, než vesnice
- 3) Třídění odpadu lze pokládat za indikátor kulturní změny ve smyslu posunu směrem k environmentální společnosti

6.2. Metodika sběru dat

Pro získání validních dat bylo využito metod terénního, socio – ekologického výzkumu, konkrétně se jednalo o formu rozhovoru tazatele s respondenty a následného zanesení odpovědí tazatelem do dotazníku, do něhož bylo umožněno po skončení rozhovoru respondentům nahlédnout. Dotazníková forma byla aplikována metodou „face to face“, což společně s dalšími postupy přispělo k minimalizaci špatného pochopení otázek či mylného výkladu smyslu odpovědí a tudíž zkreslení získaných dat.

6.2.1. Výběr lokalit

Základním kamenem práce je komparace úrovně environmentálního myšlení a dalších jevů mezi obyvateli velkého města a vesnice. Pro výzkum byly vybrány dvě lokality dle

uvedených požadavků. Jako zástupce městského typu sídla bylo vybráno hlavní město Praha. Díky své rozloze a hustotě zalidnění splňuje všechny atributy městské životního stylu a tudíž je pro výzkum tato lokalita vhodná, zejména pro svou reprezentativnost.

Pro výzkum ve venkovském prostoru byla zvolena obec Dudín, nacházející se v kraji Vysočina, cca 20 km od okresního města Jihlava. Obec Dudín se svými 194 obyvateli (k datu 1. 1. 2014) se rozkládá na ploše o výměře 8,35 km – součástí obce je i odlehlá osada Dudín – Buková, která je ve výzkumu také zahrnuta. Obec je samostatná, má základní občanskou vybavenost v podobě úřadu, pošty, knihovny, obchodu se smíšeným zbožím. Většina obyvatel je ale odkázána na dojíždění do školy a za prací. I proto lze obec považovat za poměrně specifickou a vhodnou pro účely výzkumu. Všechny získané informace, jak o samotné obci, tak níže uvedené demografické údaje o lidech žijících v Dudíně, poskytla paní starostka Eva Nováková, která také osobně vyjádřila podporu s provedením výzkumu (pozn. Autor)

Urbanistická struktura	Rozvolněná zástavba, zemědělský statek, rozsáhlé veřejné prostory, nízký podíl zastavěných ploch
Architektonické znaky	Nízkopodlažní stavby, absence nájemního bydlení, individuální výstavba
Sociální znaky	Konzervatismus, tradicionalismus, susedství, participace, kooperativnost, sdílení společné historie
Ekonomické znaky	Vyjíždka do zaměstnání, zaměstnanost v zemědělství, vyšší podíl samozásobitelství, kutilství
Veřejná správa	Označení obce, postavení obce ve struktuře veřejné správy
Velikostní znaky	Počet obyvatel, hustota zalidnění, rozloha, podíl zastavěné plochy

Tabulka 1: Kritéria vymezení venkovských sídel
(Maříková, 2005 in Leitmanová, 2012)

Obec Dudín tedy splňuje kritéria a definice vesnice – venkovského prostoru, definované Radimem Perlínem ve výše citované publikaci.

6.2.2. Výběr vzorku

Výběr vzorku byl prováděn pomocí kvótního výběru, přičemž základní kvótou byl věk respondentů. Demografická data v případě Hlavního města Prahy jsou poskytnuta Českým statistickým úřadem – konkrétně se jedná o hodnoty získané v roce 2011 při zatím posledním sčítání lidu, domu a bytů. V obci Dudín byla tato data zajištěna ze zdrojů místního obecního úřadu.

Respondenti byli pro obě lokality rozděleni do těchto věkových kategorií:

15 – 25 let

26 – 35 let

36 – 49 let

50 – 65 let

65 a více let

Níže jsou uvedeny tabulky upřesňující postup určení počtu dotazníků v jednotlivých věkových kategoriích. Kalkulováno z celkového počtu 120 kusů dotazníků – 60 město / 60 vesnice.

Lokalita	Věková kategorie	Počet obyvatel	%	ks dotazníku	Počet dotazníků muži	Počet dotazníků ženy
Praha	15 - 25	126 119	11,85	7	3	4
	26 - 35	216 784	20,37	12	6	6
	36 - 49	264 895	24,89	15	6	7
	50 - 65	257 901	24,23	15	6	7
	65 a více	198 509	18,65	11	5	6

Tabulka 2: Věkové kategorie respondentů – přepočten na množství dotazníků – město

Lokalita	Věková kategorie	Počet obyvatel	%	ks dotazníku	Počet dotazníků muži	Počet dotazníků ženy
Dudín	15 - 25	21	14	8	4	4
	26 - 35	23	15	9	5	4
	36 - 49	39	28	17	8	9
	50 - 65	37	24	14	7	7
	65 a více	29	19	12	6	6

Tabulka 3: Věkové kategorie respondentů – přepočten na množství dotazníků - vesnice

Z celkového množství 120 dotazníků bylo pro statistické zpracování použito 112 kusů - ostatní byly vyřazeny z důvodů nedostatečného množství získaných informací a také z důvodu pochybností autora nad pravdivostí odpovědí respondentů. Celkem je tedy zpracováno a zařazeno 112 validních dotazníků.

6.2.3. Dotazník

Samotný dotazník byl rozdělen do tří hlavních kategorií (viz níže), které měly zmapovat postoje a chování.

1. NEP (postoje)
2. Jevy v domácnosti (chování)
3. Třídění odpadu (chování)

První série otázek byla zaměřena na měření postojů. Otázky jsou inspirovány škálou NEP – New Environmental Paradigm tak, jak je vysvětleno v teoretickém základu práce. Každá otázka je vybavena pětibodovou hodnoticí škálou, dle tzv. Likertovy škály. Respondent v této části mohl získat maximální počet 30 bodů. Pomocí počtu bodů lze určit, zda-li má respondent silnější proenvironmentální myšlení a tudíž, zda jsou prvky jeho chování motivovány směrem k ochraně životního prostředí či nikoliv.

Součástí bloku, pracovně nazvaného NEP, byly použity tyto otázky:

Požijte hodnotící škálu na vyjádření míry souhlasu s níže uvedeným tvrzením.

1 = Určitě Ano, 2 = Spíše Ano, 3 = Nevím, 4 = Spíše Ne, 5 = Určitě Ne

ŽP = životní prostředí

1) Jako jednotlivec nemám přímý vliv na stav životního prostředí.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
2) Každá lidská činnost je propojena s faktory ovlivňujícími ŽP	1 – 2 – 3 – 4 – 5
3) Chránit životní prostředí je vzhledem k jeho stavu již zbytečné	1 – 2 – 3 – 4 – 5
4) Ochrana přírody by měla být přirozenou součástí naší společnosti.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
5) Neexistuje východisko ze současné ekologické krize, a proto jsou všechny podpůrné aktivity zbytečné.	1 – 2 – 3 – 4 – 5
6) Následky ekologické krize lze zmírnit drobnými změnami našich aktivit.	1 – 2 – 3 – 4 – 5

Obr. 6: Dotazník – část zaměřená na úroveň environmentálního myšlení

Zpracování probíhalo pomocí bodování:

V případě lichých otázek se odpověď bodovala vzestupně: 1 – 5 bodů

V případě sudých otázek se odpověď bodovala sestupně: 5 – 1 bod.

Maximální možný počet získaných bodů: 30 bodů

Minimální možný počet získaných bodů: 6 bodů

Druhá část dotazníku mapuje projevy chování respondentů, kdy respondent vybírá jevy, které se objevují v jeho domácnosti. Jevy jsou opět rozdělené na liché a sudé. Liché jevy představují činnosti a prvky, které jsou pro životní prostředí významnější, a jejich zařazením

mezi každodenní aktivity musí respondenti méně či více upravit svůj životní styl. Jsou tudíž zástupci tzv. změny postoje či životního stylu a pro životní prostředí mají větší význam než jevy a činnosti sudé, které zde představují činnosti kategorizované spíše jako trendové s menším efektem na kvalitu životního prostředí či ve výsledku s dopadem opačným.

Zaškrtněte jevy a činnosti, které se pravidelně vyskytují ve Vaší domácnosti:

- a) Omezování produkce odpadů
- b) Využití odpadu jako paliva v kamnech a kotli
- c) Šetření elektrické energie a vody
- d) Nakupování úsporných žárovek
- e) Podpora lokálních produktů a zemědělců
- f) Kupování ekologicky šetrných produktů
- g) Omezení jízd autem
- h) Úvaha nad nákupem nového, ekologicky šetrného vozu
- i) Domácí kompostování
- j) Nákup Bio potravin
- k) Aktivní část na demonstracích ekologických organizací
- l) Finanční podpora ekologických organizací

Obr. 7: Dotazník – část hodnotící změny postojů a četnost trendových jevů

Třetí, neméně důležitou součástí dotazníku je stěžejní otázka, která slouží jako základní prvek následujících korelačních analýz. Jelikož je celá práce věnovaná třídění a recyklaci odpadů, nebyl by výzkum validní bez informací o tom, jestli respondenti odpad třídí či nikoliv.

Po poslední otázce následuje prostor pro zjištění sociodemografických dat respondentů.

Třídíte odpady?

Ano
Ne

Pohlaví

Muž
-
Žena

Věková skupina

15 – 25, 26 – 35, 36 -49, 50-65, 65 +

Vzdělání

ZŠ
SŠ
VŠ

Obr. 8: Dotazník – část věnovaná otázce třídění a sociodemografických dat

6.3. Statistická analýza

Sesbíraná data byla podrobena statistické analýze podle tzv. Pearsonova korelačního koeficientu. Hodnota jednotlivých korelací je vyjadřována v intervalu hodnot $[-1;1]$ přičemž hodnoty blíží se limitům intervalu představují silný statistický význam.

Hodnota „N“ představuje počet korelovaných případů

Hodnota „r“ samotný Pearsonův korelační koeficient

Hodnota „P“ vyjadřuje statistickou průkaznost dané korelace

Pro tuto práci je podstatných jen několik, níže uvedených korelací, které byly podrobeny statistické analýze v programu SPSS. Konkrétně se jedná o tyto vztahy:

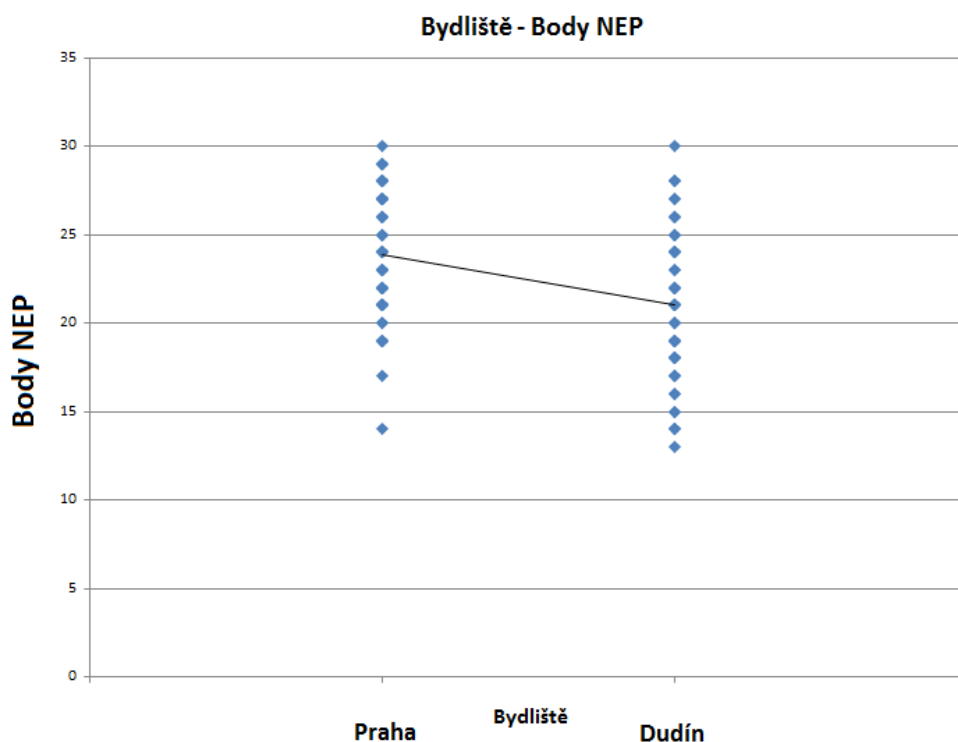
- 1) Bydliště – Body NEP
- 2) Bydliště – Třídění
- 3) Pohlaví – Body NEP
- 4) Pohlaví – Třídění
- 5) Vzdělání – Body NEP
- 6) Body NEP – Počet změn postojů
- 7) Počet změn postojů – Třídění
- 8) Třídění – Trendy

Statistické vyhodnocení těchto korelací je graficky znázorněno pomocí série grafů, vytvořených na základě sesbíraných dat v programu Microsoft Excel.

6.4. Interpretace výsledků výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda fenomén zvyšující se míry třídění odpadů, se dá považovat za posun směrem k pro-environmentální společnosti. Tento fenomén byl sledován u fyzických osob i přes fakt, že zdaleka převažují odpady firemní nad odpady domovními. Jak již bylo uvedeno v předchozí části práce – třídění odpadu má dle statistik prokazatelný meziroční nárůst. V počátku výzkumu byly stanoveny hypotézy, které měly prokázat či vyvrátit korelaci mezi mírou třídění odpadu a úrovní pro-environmentálních postojů a chování.

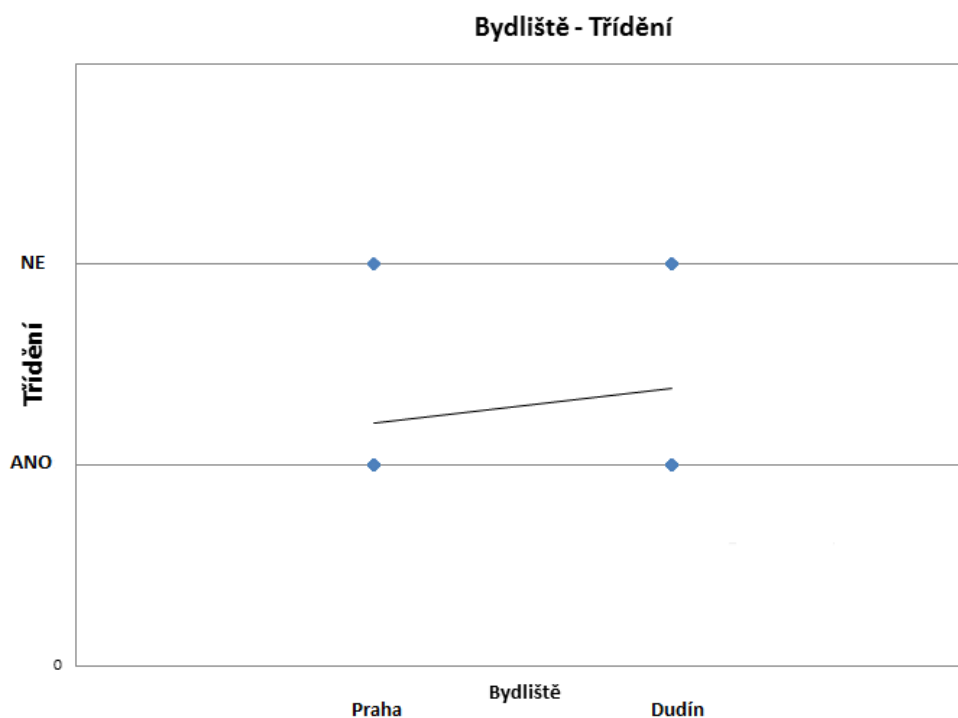
První hypotéza je postavena na předpokladu, že je tato úroveň vyšší u obyvatel velkých měst, než u obyvatel vesnických lokalit. Pro prokázání tohoto předpokladu je využito korelace demografických dat o trvalém bydlišti respondentů a bodů NEP, které získali v první části dotazníku.

Graf 1: Bydliště – Body NEP

Dle statistického zpracování naměřených dat lze prokázat signifikantní souvislost mezi úrovní pro-environmentálního myšlení a místem bydliště. Z grafu tedy vyplývá, že respondenti z města dosahovali vyšších bodů NEP. Tento výsledek plně koresponduje s tvrzením Winterové (2009), že lidé, žijící na vesnicích, mají menší zájem o problémy spojené se životním prostředím, nežli obyvatelé měst.

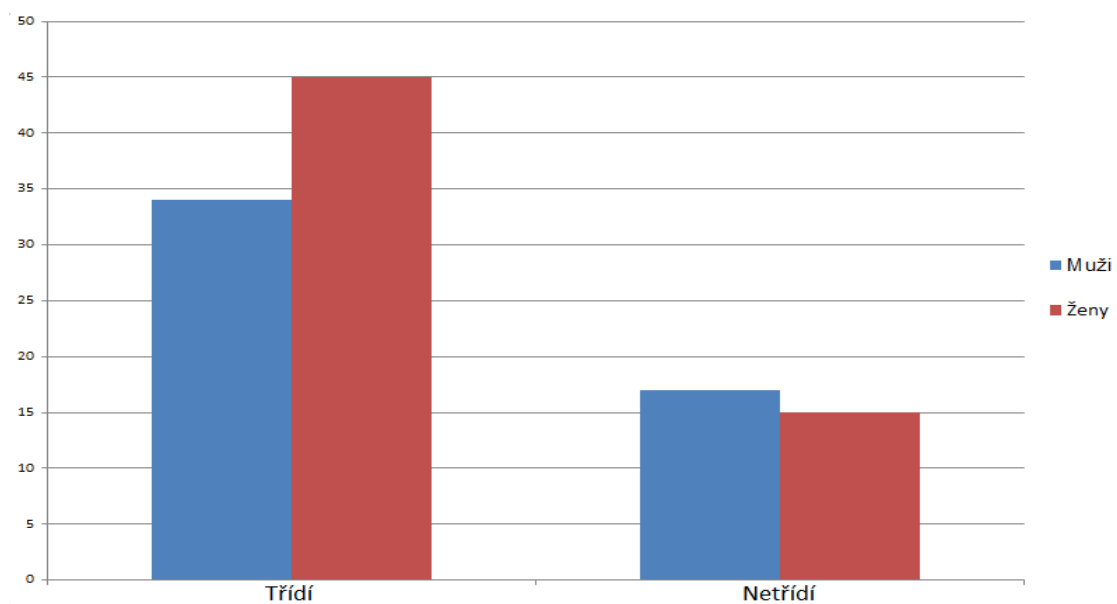
Další zkoumanou hypotézou je tvrzení, že lidé ve městech třídí odpad více než obyvatelé vesnice. Pro určení pravdivosti této hypotézy je využito korelace Bydliště – Třídění. S ohledem na Pearsonův korelační koeficient, dosahuje hodnota P (statistická průkaznost) 0,047, přičemž validní data jsou pouze do hodnoty 0,05 – tudíž je tento výsledek prokazatelný, nicméně s ohledem na rozsah výzkumu nelze tento výsledek plně zobecnit.

Graf 2: Bydliště – Třídění

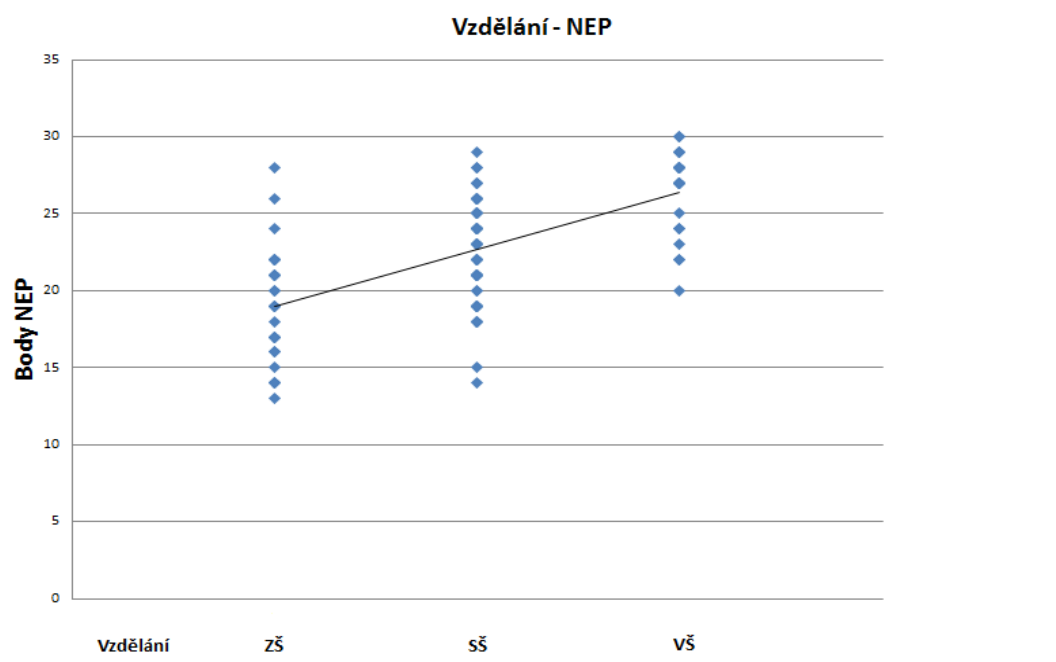
Při analýze grafu lze zaměřit vztah mezi četností třídění odpadu dvou zkoumaných lokalit, přičemž respondenti obce Dudín prokázali menší četnost tohoto jevu. Při porovnání těchto dvou grafů lze konstatovat existenci vztahu mezi úrovní environmentálního myšlení a třídění odpadu.

Dalším faktorem, který by mohl ovlivňovat úroveň pro-environmentálního myšlení a následného chování, je pohlaví respondentů. Součástí výzkumu je statistické prověření dvou následujících korelací. Jedná se o vztahy Pohlaví – Body NEP a Pohlaví – Třídění. Výsledky těchto dvou korelací byly pro obě pohlaví téměř totožné a nebyly prokázány signifikantní rozdíly mezi pohlavím respondentů a uvedenými dílčími projevy. Na rozdíl od Paula Mohaie (1992), který uvádí, že ženy mají prokazatelně vyšší zájem o stav životního prostředí.

Graf 3: Vliv pohlaví na třídění odpadu

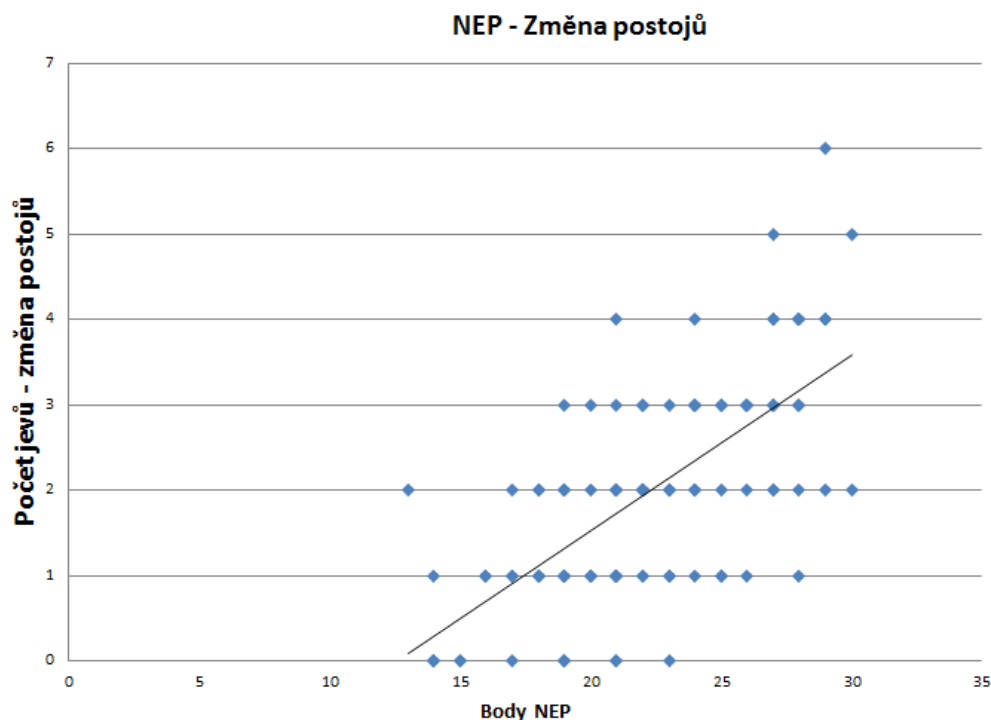
V rámci výzkumu bylo provedeno šetření, zda existuje vztah mezi úrovní dosaženého vzdělání a mírou postojů pro-environmentálního myšlení, prokazatelné na hodnotě bodů NEP. Jak již bylo uvedeno výše, průkaznost této korelace se dá předpokládat, neboť lidé s vyšším stupněm vzdělání mají větší přístup k informacím o životním prostředí.

Graf 4: Vliv vzdělání na úroveň pro-environmentálního myšlení.

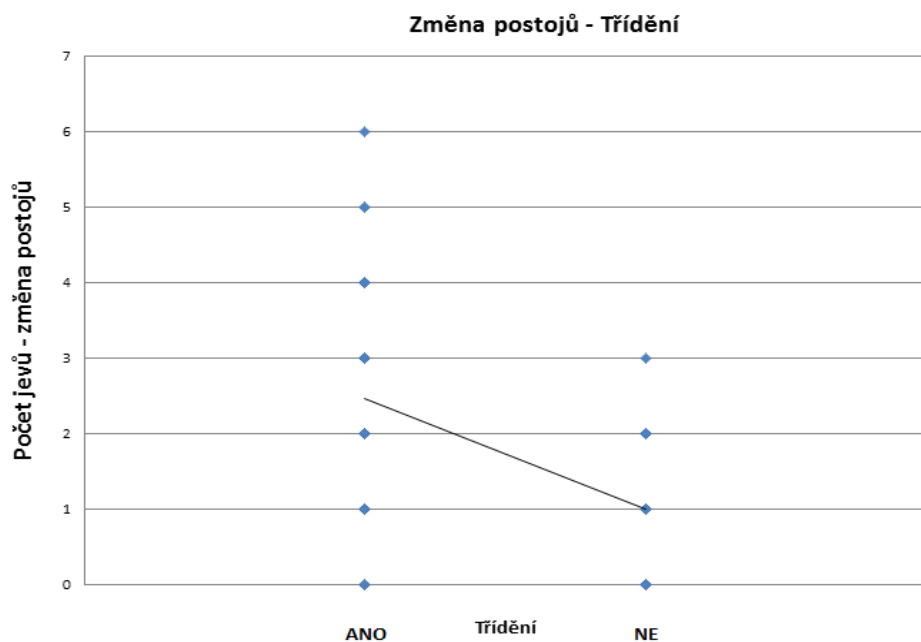
Z výsledků měření je možné vyhodnotit vztah těchto dvou korelací jako velmi úzký a tudíž silně statisticky podložený. Respondenti s nejnižším stupněm vzdělání zároveň dosahovali nízkých bodů NEP. Zde lze tedy předpokládat, že čím vyšší stupeň vzdělání respondent má, tím je jeho míra pro-environmentálního myšlení silnější.

V souvislosti s měřením bodů NEP lze prokázat, že hodnota dosažená respondenty signifikantně souvisí s počtem měřených změn postojů. Obecně lze tedy konstatovat, že respondenti s vyšší úrovní bodů NEP prokazují více změn postojů, než respondenti s méně body NEP.

Graf 5: Body NEP a počet změn postojů

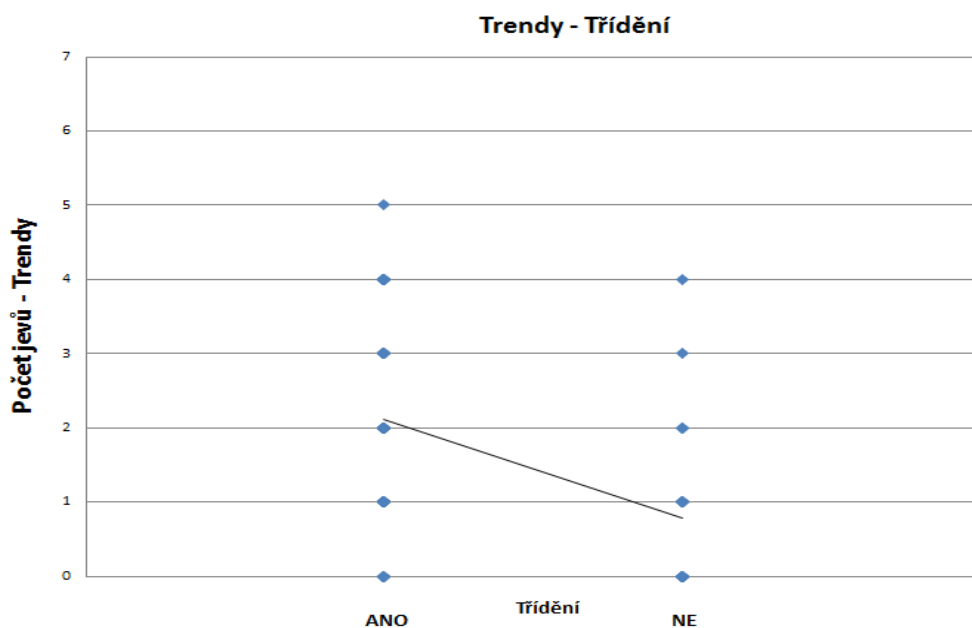
Poslední, třetí hypotéza prochází postupně celou prací a zahrnuje odpověď, která je v názvu práce. Můžeme tedy fenomén třídění odpadů považovat za indikátor posunu společnosti směrem k pro-environmentálnímu myšlení. Na ověření této hypotézy je nutné definovat, jestli lze aktivitu v třídění odpadu chápat jako změnu životního stylu a postoje tak, jak je definováno v předchozích částech práce, či jde pouze o projev trendovosti. Na tuto otázku nám odpoví korelace vztahu Třídění – Trendy a Třídění – Počet změna postojů.

Graf 6: Počet změn postojů – Třídění

Zjištěná data prokazují signifikantní vztah mezi těmito hodnotami. Lze tedy statisticky prokázat, že existuje vztah mezi četností jevů změn postojů a mezi tím, zda respondent odpady třídí nebo ne. Lidé, kteří více třídí odpad, měli tedy vyšší četnost změn postojů oproti trendovosti. Tento fakt však prokazatelně neurčuje, zda je fenomén zvyšující se míry třídění odpadu projevem posunu k pro-environmentální společnosti.

Další graf měří také vztah třídění odpadů, tentokrát ale ve vztahu k jevům, které jsou kategorizovány jako trendové – viz výše.

Graf 7: Počet trendů - Třídění

Porovnáme-li tyto dva předchozí grafy, můžeme konstatovat, že třídění odpadu s sebou přináší nárůst těchto dvou kategorií jevů, ale nelze prokázat, zda se dá třídění odpadů zařadit mezi trendové jevy, či jevy změny životního stylu. Vysvětlit to lze volbou málo výrazných jevů do dotazníku, které by jednoznačně označovaly trendovost či změnu postojů.

7. Závěr

Z interpretace výsledků výzkumu jsou patrné některé signifikantní korelace mezi sociálními vlivy a úrovní, kterou respondenti prokazovali u škály NEP. Byl prokázán vliv bydliště a vzdělání. Naopak vliv pohlaví prokázán nebyl. Uvedené prokazatelné korelace mohou být nápomocny při dalších výzkumech v této oblasti.

Zmapováním teoretické základny tématu, společně s výsledky výzkumu, pomohlo k částečnému odhalení trendovosti fenoménu nárůstu míry třídění odpadu. Toto zjištění vedlo k naplnění cíle této práce a nalezení odpovědí k daným hypotézám. Můžeme tedy tvrdit, že rozdíl mezi úrovní pro-environmentálního myšlení je na úrovni zkoumaných lokalit značný. Lidé, žijící ve městech dosáhli prokazatelně lepších výsledků v oblasti zkoumání právě tohoto jevu. Naproti tomu v místech, kde by lidé měli žít více v „souladu“ s přírodou a přírodními cykly a jistou úctou k životnímu prostředí, je tomu právě naopak. Na stejné úrovni byla také zjištěna pozice a četnost třídění odpadu a fakt, že obyvatelé měst třídí odpad více než lidé žijící na vesnici.

Třídění odpadu nemůžeme tedy považovat za indikátor kulturní změny, avšak jeho pozice je ve společnosti velmi důležitá. Z výsledků této práce lze definovat tento fenomén jakožto velmi účinný prvek při ochraně životního prostředí. Důležitost třídění domovního odpadu však nespočívá v přímém vlivu na životní prostředí, neboť v rámci všech odpadů tvoří ty domovní zanedbatelné množství. Důležitost tohoto prvku ve společnosti spočívá v jeho edukativních, pro-environmentálních hodnotách. Můžeme tedy tvrdit, že zde tento jev zastupuje jakýsi nástroj, který může společnost navést ke skutečnému, nepodmíněnému pro-environmentálnímu myšlení a chování, které by mohlo mít pozitivní dopad na stav a kvalitu životního prostředí a v krajní situaci i zachování celého rodu Homo.

8. Seznam literatury

- Allen, J., & Blake, A. (1991). *Biosphere II: the human experiment*. New York, N.Y., U.S.A.: Viking.
- Bauman, Z. (2006). *Humanitní vědec v postmoderním světě*. Břeclav, ČR: Moraviapress.
- Bauman, Z. (2002). *Úvahy o postmoderní době*. Praha, ČR: SLON.
- Blažek, B. (2004). *Venkovy-anamnéza, diagnóza, terapie*. Brno, ČR: ERA.
- Braun, Ch. (1992). *Odpad*. Vídeň, Rakousko: ARGE Umwelterziehung in der Österreichischen.
- Cílek, V. (2010). *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha, ČR: Dokořán, s.r.o.
- Gore, A. (1994). *Země na misce vah*. Praha, ČR: Argo.
- Gore, A. (2007). *Nepříjemná pravda*. Praha, ČR: Argo.
- Guthová, Z. & Hejzlarová, V., et al. (2002). *Výchova ekologického spotřebitele*. České Budějovice, ČR: ROSA-jihočeská společnost pro ochranu přírody, o.p.s.
- Kašpar, J., & Petrová, M. (2006). *Místní agenda 21- informace, postupy, kritéria*. Ministerstvo životního prostředí České republiky.
- Keller, J. (1996). *Šok z ekologie*. Praha, ČR: Český spisovatel.
- Kohák, E. (2011). *Zelená svatozář*. Praha, ČR: SLON.
- Kubátová, H. (2010). *Sociologie životního způsobu*. Praha, ČR: Grada Publishing, a.s.
- Kuraš, M., & Dirner, V., (2008). *Odpadové hospodářství*. Chrudim, ČR: Ekomonitor.
- Lapka, M., & Cudlínová, E. (2012). *Towards and Environmental Society? Concepts, Policies, Outcomes*. Praha, ČR: Karolinum Press.
- Leitmanová, I., & Klufová, R., et al. (2012). *Venkov jako místo pro život*. Praha, ČR: Wolters Kluwer ČR.
- Librová, H. (2003). *Vlažní a váhaví*. Brno, ČR: DOPLNĚK.
- Lovelock, J. (2008). *Gaia vrací úder*. Praha, ČR: Academia.
- Meadows, D., & Randers, J. (2004). *The limits to growth: the 30-year update*. White River Junction. VT., U.S.A.: Chelsea Green Pub. Co.
- Mezřický, V. (2005). *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. Praha, ČR: Portál.
- Mohai, P. (1992). *Men, women, and the environment: An examination of the gender gap in environmental concern and activism*. Society & Natural Resources 1992 (01),p. 1-19.
- Moldán, B. et al. (1990). *Životní prostředí České republiky*. Praha, ČR: Academia.
- Rajchard, J., & Balounová, Z. et al. (2002). *Ekologie III*. České Budějovice, ČR: KOPP.
- Soukup, M. (2009). *Základy kulturní antropologie*. Praha, ČR: Akademie veřejné správy, o.p.s.
- Strunecká, A., & Patočka, J. (2012). *Doba jedová II*. Praha, ČR: TRITON.
- Steward, J. (1972). *Theory of culture change: the methodology of multilineal evolution*. Urbana, IL. U.S.A.: University of Illinois Press.

Šmajš, J. (1994). *Kultura proti přírodě*. Brno, ČR: »Zvláštní vydání...«

Vávra, J., & Lapka, M. (2012). *Mění se společnost?*. Praha, ČR: Karolinum.

Winter, D., & Koger, S. (2009). *Psychologie environmentálních problémů*. Praha, ČR: Portál.

- Anonymous. (2008). *Konference OSN o životním prostředí a rozvoji*. Enviwiki.cz [online].
Přístup dne 09.03.2014,
http://www.enviwiki.cz/wiki/Konference_OSN_o_%C5%BEivotn%C3%ADm_prost%C5%99ed%C3%AD_a_rozvoji
- Dunlap, R., & Van Liere, K., et al., (2000). *Measuring Endorsement of the New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale*. Colorado.edu [online]. Přístup dne 04.04.2014,
z http://colorado.edu/geography/class_homepages/geog_2412_f09/Dunlap.pdf
- Krajhanz, J. (2010). *Člověk příroda udržitelnost*. Zelenykruh.cz [online]. Přístup dne 25.03.2014, z <http://www.zelenykruh.cz/dokumenty/300409-clovek-priroda-fin.pdf>
- Řeháková, B. (2006). *Měření hodnotových orientací metodou hodnotových portrétů S. H. Schwartze*. Sreview.soc.cas.cz [online]. Přístup dne 15.01.2014,
http://sreview.soc.cas.cz/uploads/13cf738a87afccaf7bcf1377d631e8b51bdb42e4_645_108rehakova21.pdf
- Šmajš, J. (2006). *Místo a role kultury v přírodě*. Klemens.sav.sk [online]. Přístup dne 14.02.2014, <http://klemens.sav.sk/fiusav/filozofia/?q=sk/browse/number/2006/4>
- Šustrová, K., & Šimon, M. (2012). *Opuštění městského způsobu života? Analýza vybraných aspektů migrace na venkov*. Web.natur.cuni.cz [online]. Přístup dne 10.03.2014,
<https://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/novyurlab/user/documents/chlistovak/publikace/SUSTROVA,%20K.,%20SIMON,%20M.%202012%20Opusteni%20mestskeho%20zpusobu%20zivota--%20Analyza%20vybranych%20aspektu%20migrace%20na%20venkov.pdf>
- Vácha, M. (2012). *Antropocén*. Respekt.cz [online]. Přístup dne 14.02.2014,
<http://respekt.ihned.cz/c1-56430260-antropocen>
- Veselá, M. (2013). *V recyklování se zlepšujeme, na Evropu ale nestačíme*. czso.cz [online].
Přístup dne 04.03.2014,
http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/v_recyklovani_se_zlepsujeme_na_evropu_ale_nestacime_20130930

9. Seznam obrázků, tabulek a grafů

Obr. 1: Čím je ovlivněno environmentální chování jedince (zdroj: Krajhanzl, 2009)

Obr. 2: Produkce komunálního odpadu za ČR 2012- kg/osoba/rok (zdroj ČSÚ)

Obr. 3: Podíl podnikového a domovního odpadu v ČR 2012 (zdroj ČSÚ)

Obr. 4: Pozice ČR při třídění odpadu v rámci EU v roce 2011 (zdroj ČSÚ)

Obr. 5: Odpadová pyramida (zdroj: autor)

Obr. 6: Dotazník – část zaměřená na úroveň environmentálního myšlení

Obr. 7: Dotazník – část hodnotící změny postojů a četnost trendových jevů

Obr. 8: Dotazník – část věnovaná otázce třídění a sociodemografických dat

Tabulka 1: Kritéria vymezení venkovských sídel

Tabulka 2: Věkové kategorie respondentů – přepočteno na množství dotazníků – město

Tabulka 3: Věkové kategorie respondentů – přepočteno na množství dotazníků – vesnice

Graf 1: Bydliště – Body NEP

Graf 2: Bydliště – Třídění

Graf 3: Vliv pohlaví na třídění odpadu

Graf 4: Vliv vzdělání na úroveň pro-environmentálního myšlení.

Graf 5: Body NEP a počet změn postojů

Graf 6: Počet změn postojů – Třídění

Graf 7: Počet trendů - Třídění

10. Přílohy

Dobrý den,

chtěla bych Vám nejprve poděkovat za zájem o problematiku odpadového hospodářství. Souhlasím s Vámi, že rozdíly mezi daty Českého statistického úřadu (ČSÚ) a MŽP (CENIA) jsou pro uživatele do značné míry nejasné, pokusím se tedy rozdíly vysvětlit.

MŽP zavedlo systém evidence odpadů a hlášení o odpadech na základě zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech. Údaje vzešlé z hlášení slouží pouze uživatelům na národní úrovni, nesplňují mezinárodní standardy, nejsou mezinárodně srovnatelná, nejsou akceptována a využívána zahraničními uživateli. **Jedná se o administrativní data, nikoliv statistická.**

ČSÚ založil statistiku odpadů a od roku 1992 sbírá a každoročně zveřejňuje informace o odpadech tuzemským i zahraničním uživatelům. Jedná se o statistická data, která jsou sbírána a dle Nařízení Evropského Parlamentu a Rady č. 2150/2002, o statistice odpadů. Data ČSÚ jsou pravidelně zasílána do Eurostatu, kde jsou podrobena velmi přísné kontrole (zejména dodržování platných definic) tak, aby mohla být srovnatelná s ostatními členskými zeměmi (jednoduše řečeno, aby všechny členské země počítaly pouze stejné druhy odpadů a stejné způsoby nakládání s nimi). Data ČSÚ jsou tedy mezinárodně srovnatelná. **Jelikož se jedná o statistická data, jsou srovnatelná také časově a jsou tak především vhodná k určování časového vývoje a trendů.** Pokud tedy chcete pro svou práci časově vyrovnaná data, počítaná sofistikovanými statistickými metodami a mezinárodně srovnatelná, je vhodné použít statistická data.

Dne 17. 3. 2014

Ing. Lucie Vacková
Český statistický úřad
Oddělení životního prostředí
Špálova 2684/1
400 11 Ústí nad Labem
tel.: 472 706 142
e-mail: lucie.vackova@czso.cz

Příloha 1: Mail s vyjádřením ČSÚ k problematice nejednotnosti odpadových dat ze systému ČSÚ a MŽP (zdroj: autor)

Foto 1: Letecký snímek obce Dudín – http://www.cestujemepocr.cz/gallery/foto_10587.jpg

Foto 2: Důvtipné využití odpadu na jedné zahradě v obci Dudín – staré odpadní roury posloužily jako základ pro vybudování miniatury hradu jako zahradní dekorace (archiv, autor)

Foto 3: Špatné pochopení významu „Nápojové kartony“ (archiv, autor)

Foto 4: Příkladné třídění skla na nádvoří Filozofické Fakulty v Celetné ulici v Praze (archiv, autor)

Foto 5: Vzdělávací program o třídění odpadu společnosti Ekokom a.s. (archiv, autor)

Foto 6: Sběrné hnízdo na hudebním festivalu, který nese titul „Čistý festival“ (archiv, autor)